

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

Uğur KOCA*

ÖZ

Karadağlılar Osmanlı idaresi altına girdikleri andan itibaren birđok kez siyasi otoriteye karşı isyan bayrağı ağmışlardır. Bunlar arasında en önemlilerden birisi 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde kral ilan ettikleri Küçük İstefan'ın (Stefan Mali) liderliğinde başlattıkları isyandır. Karadağ'daki bu isyan Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ve Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa tarafından gerđekleřtirilen başarılı bir seferle bastırılmıştır. Bu çalışmanın odak noktasını Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ile 1768 yılında patlak veren söz konusu isyan oluşturmaktadır. Çalışmada isyanın başlangıcı ve gelişimi, düzenlenen seferin Bosna kolundaki lojistik hazırlıkları, bölgeye sevk edilen Boşnak kuvvetler, sefer ve sonrasında yaşanan gelişmeler ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Silahdar Mehmed Paşa, Küçük İstefan, Bosna, Karadağ, Osmanlı Devleti.

BOSNIA GOVERNOR SILAHDAR MEHMED PASHA AND THE 1768-1769 MONTENEGRO REVOLT

ABSTRACT

Montenegrins had raised the flag of rebellion against the political authority many times since they came under Ottoman rule. One of the most important of these was the rebellion led by Kucuk Istefan (Stefan Mali), whom they declared king before the 1768-1774 Ottoman-Russian War. This rebellion in Montenegro was suppressed with a successful expedition carried out by the Governor of Bosnia, Silahdar Mehmed Pasha, and the Governor of Rumelia, Nişli Mehmed Pasha. The focus of this study is on the Governor of Bosnia, Silahdar Mehmed Pasha, and the rebellion that broke out

* Dr. Araştırmacı, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Ankara, ORCID: orcid.org/0009-0004-5677-7908, E-posta: ugurkoca@yandex.com

in 1768. In this study, the beginning and development of the rebellion, the logistical preparations of the Bosnian branch of the expedition organized, the Bosnian forces dispatched to the region, the expedition, and the developments that took place afterward are discussed in detail.

Keywords: Silahdar Mehmed Pasha, Kucuk Istefan (Stefan Mali), Bosnia, Montenegro, Ottoman Empire.

EXTENDED ABSTRACT

Montenegro/Karadağ, also referred to as Karacadağ in Ottoman sources, was part of the Sanjak of Alexandria (Iskodra) under the province of Rumelia in the Ottoman administrative organization. Nevertheless, Bosnian governors had to deal with the problems occurring here from time to time.

The Montenegrins, who attempted to revolt many times in the 18th century, organized a major revolt under the leadership of Kucuk Istefan (Stefan Mali) just before the 1768-1774 Ottoman-Russian War. In 1768, Montenegrins stopped paying taxes and went even further and declared Kucuk Istefan as king. On the other hand, the former Ipek Patriarch Vasilyos also supported Kucuk Istefan.

The government in Istanbul could not obtain clear/full information about where or by whom this person named Kucuk Istefan, who suddenly appeared in the Montenegro region, was sent. Having started his activities primarily on the Venetian frontier, Kucuk Istefan was unable to hold on here due to the measures taken in the region and moved to the Montenegro region. In addition to the Montenegrin rebels, Kucuk Istefan succeeded in binding some localities and villagers in the neighborhood to him. Thus, he managed to unite his supporters, whose numbers increased in a short time, around the same idea and encouraged them to engage in banditry and looting. Accordingly, the rebels invaded the castles of Podgorica, Ispuzi, Zabyak, Ulgun, Bar, and Alexandria and attacked the inhabitants. The task of suppressing the rebellion, which became a major threat in a short time, was entrusted to the Governor of Bosnia, Silahdar Mehmed Pasha, and the Governor of Rumelia, Nişli Mehmed Pasha.

Before the expedition to Montenegro, news was sent to the rebels and they were ordered to hand over Kucuk Istefan and Vasilyos, but they did not pay much attention. Thereupon, a consultation meeting was organized at the Bosnian Divan in Travnik for the logistical preparations for the Bosnian branch of the Montenegro campaign. At the meeting, several decisions were taken regarding the food needs of the soldiers to participate in the expedition,

the supply of military ammunition, the allocation of beasts of burden, and the maintenance and repair of roads, bridges, and passes on the March routes.

After the completion of these preparations and the gathering of Bosnian forces in Nikšik, it was time to take action against the Montenegrin rebels. Ispuzili Abdullah Pasha, Governor of Sanjak of Izvornik, and Gazi Mehmed Pasha, Governor of Sanjak of Klis, joined the expedition under the command of Silahdar Mehmed Pasha. According to the records kept by Başeski Şevkî Molla Mustafa, the Montenegro expedition was launched from Bosnia with a force of approximately 7.000 men. On the other hand, Governor of Sanjak of Alexandria Mehmed Pasha, Governor of Sanjak of Prizrin Mahmud Paşazade Ali Pasha, Governor of Sanjak of Ohrid Ahmed Paşazade Mehmed Pasha, Governor of Sanjak of Ilbasan Abdi Pasha, Governor of Sanjak of Uskub Ali Pasha and some other pashas and beys in Rumelia were appointed to the retinue of Nişli Mehmed Pasha.

On 6 September 1768, forces under the command of Silahdar Mehmed Pasha and Nişli Mehmed Pasha attacked the center of the rebellion in separate columns and the battle began. Unable to resist the attack on the wooden fortress built by Kucuk Istefan in Ostrog (Strug) for more than half an hour, Kucuk Istefan was defeated and fled with Vasilyos. After the victory, the Montenegrin rebels began to beg for mercy and promised that if Kucuk Istefan and Vasilyos returned, they would hand them over to the governor, would not engage in banditry, and would pay their taxes regularly.

On 16 October 1768, the Bosnian forces under the command of Silahdar Mehmed Pasha returned to Nikšik, rested for a while, and then moved towards Travnik. In recognition of their success, Sultan Mustafa III sent one hilat and sword each to Silahdar Mehmed Pasha and Nişli Mehmed Pasha, and twenty hilats to the beys who served in their entourage.

In 1769, about a year after the suppression of this rebellion, the Russians tried to revolt against the Montenegrins again in line with their interests. For this purpose, the Russians sent a general named Yuri Vladimirovich Dolgorukov (1740-1830) to Montenegro with arms, ammunition, and a large amount of money.

Dolgorukov organized a meeting in a square where Montenegrin rebels, as well as Kucuk Istefan and Vasilyos, who had been hiding in the region for about a year, were present. Dolgorukov, who read a manifesto sent from Moscow at the meeting in question, stated that it was desired that Montenegro would be ruled as a Duchy from now on. The weapons, ammunition and money he brought with him were then distributed to the people. Upon hearing the news of the situation, the Governor of Bosnia, Silahdar Mehmed Pasha, immediately held a consultation meeting in Travnik

and invited the provincial dignitaries to the Bosnian Divan on 16 September 1769.

The security of the Montenegro region was under the responsibility of the Governor of Sanjak of Alexandria Mehmed Pasha. For this reason, Grand Vizier İvazzâde Halil Pasha held Governor of Sanjak of Alexandria Mehmed Pasha responsible for this new rebellion in Montenegro and ordered the suppression of the rebellion together with Bosnia Governor Silahdar Mehmed Pasha.

In this second Montenegrin expedition, which has no detailed information in the sources, Kucuk İstefan could not be captured. However, before he could realize his idea of the Kingdom or Duchy of Montenegro, he was killed a few years later by a man of Mehmet Pasha of Buşatlı, the Sanjakbeh of Alexandria.

Giriş

Montenegro, Monte nigro yahut Crna Gora¹ gibi farklı isimlerle telafuz edilen Karadağ, Osmanlı vesikalarında çoğu kez *Karacadağ* ismiyle de zikredilmiştir. Osmanlı idarî teşkilatında Rumeli eyaletine bağlı İskenderiye (İşkodra) sancağının bir parçası olan Karadağ, Balkan Yarımadası'nın batısında Hersek (Herceg) ile İskenderiye sancakları arasında bulunmaktaydı.²

Adından da anlaşılabilirliği üzere oldukça sarp ve geçilmesi güç, dağlık bir coğrafi yapıya sahip olan Karadağ bölgesinde ilk Osmanlı idaresi Fatih Sultan Mehmed Dönemi'nin son yıllarında tesis edilmiştir. Ancak Fatih Sultan Mehmed'in vefatı üzerine bazı yerler kaybedilmiş,³ XVI. yüzyıldan sonra bölge Osmanlı hâkimiyetine girerek vergiye bağlanabilmiştir.⁴ Karadağ

¹ Osmanlı istilası sırasında bölgenin hâkimi olan (Gospodar Zetski/Zeta beyi) İvan Crnojeviç (1465-1490), Osmanlı hâkimiyetine boyun eğdikten sonra en küçük oğlu Stanişa İstanbul'a rehin olarak götürülmüş, orada İslamiyet'i kabul ederek İskender Bey adını almıştır. Zeta ülkesi önceleri İşkodra sancağına ilhak edilmiş, 1514'te İskender Bey için ayrı bir sancak hâline getirilmiştir. Merkezi Zabyak (Žabljak) olan bu sancağa İskender Bey'in aile ismi dolayısıyla Crnogorski sancağı denilmiştir ki Çrnagora/Crna Gora/Karadağ adı işte buradan çıkmıştır. bkz. Besim Darkot, "Karadağ", *İA*, Cilt VI, İstanbul 1977, s. 224-225.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V, Ankara 1995, s. 71.

³ Nenad Moaçanın, "Karadağ", *DİA*, Cilt XXIV, İstanbul 2001, s. 384.

⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt V, s. 71. Besim Darkot, Karadağ'daki Osmanlı hâkimiyetinin 1479 tarihinde başladığını, Fatih Sultan Mehmed'in vefatını fırsat bilen Zeta Beyi İvan Çrnojeviç'in

bölgesi genelde kendi hâline bırakılmış, gerektiğinde askerî yardım istenmesi ve tuz madenlerinde bir miktar insan gücünden faydalanılması gibi bazı hususlar dışında mahalli işlere ve halkın yaşayış tarzına fazlaca müdahale edilmemiştir.⁵ Hatta bölge idarecilerinin hiçbiri Osmanlı merkezî iktidarı tarafından atanmamıştır.⁶ Kabilelere dayalı bir toplumsal yapıya sahip olan Karadağ'da 1516 yılında Crnojeviç hanedanının hâkimiyetini yitirmesinin ardından yönetim, Vladika adı verilen Ortodoks din adamlarına bırakılmıştır. Prens-Piskopos (Prince-Bishop) olarak da adlandırılan Vladikalardan ilki Babylas olmakla birlikte Vladikalar seçimle yönetime gelmişlerdir.⁷ Dolayısıyla Karadağ bölgesi uzunca bir müddet ünlü aileler arasından seçilen ve Çetine'de (Cetinje) oturan Vladikalar tarafından teokratik bir sistem ile idare edilmiştir.⁸ Öte taraftan Osmanlı idari ve askerî teşkilatlanmasının temel direği olan timar sistemi Karadağ'da uygulanmazken⁹ Karadağlılar cizyelerini de en alt seviyeden ödemişlerdir.¹⁰ Buna karşın fırsat bulur bulmaz itaatten çıkarak eşkıya güruhu hâline gelmeleri nedeniyle Karadağ halkından “*Karadağ usatı*” olarak bahsedilmiştir. Zira Karadağlılar için eşkıyalık, kahramanlıklarını sergileyebilecekleri bir özgürlük mücadelesi anlamı taşıyan yaşam tarzıdır.¹¹ Civarlarındaki ticarî faaliyetlere engel olan Karadağlılar, Venediklilere yardım etmişler; Ruslardan da zaman zaman yardım görmüşlerdir.¹² Bu gibi nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti söz konusu problemleri bölgeye defalarca asker sevk edip bölgede kontrolü ele almış ancak bölgedeki eşkıyalıkların önü bir türlü kesilememiştir.¹³

memleketine dönerek Türklerle mücadeleye giriştiğini ancak 1482'de Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldığını söylemektedir. Bkz. Darkot, *a.g.m.*, s. 224.

⁵ Moaçanın, *a.g.m.*, s. 384.

⁶ Zafer Gölen, “1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları”, *Belleten*, Cilt LXXV, Sayı 273, Ankara 2011, s. 503.

⁷ Vahit Cemil Urhan, “Karadağ'da Osmanlı Hâkimiyetinin Zayıflaması (17. ve 18. Yüzyıllar)”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt IV, Sayı 2, 2015, s. 118.

⁸ Osman Karatay, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt I: Tarih, (ed.) Bilgehan A. Gökdağ-Osman Karatay, Ankara 2017, s. 356.

⁹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi, 18. ve 19. Yüzyıllar*, Cilt I, (çev.) İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, İstanbul 2013, s. 93.

¹⁰ Halil İnalçık, XVIII. yüzyılın ortalarında en düşük cizye miktarının 2,75 esedî kuruş olduğunu belirtmektedir. bkz. Halil İnalçık, “Osmanlılar'da Cizye”, *DİA*, Cilt VIII, İstanbul 1993, s. 47.

¹¹ Gölen, “Karadağ Devleti'nin Doğuşu: Osmanlı-Karadağ Sınır Tespiti (1858-60)”, *Belleten*, Cilt LXXVIII, Sayı 282, Ankara 2014, s. 660.

¹² Darkot, *a.g.m.*, s. 222.

¹³ Karatay, *a.g.m.*, s. 356.

Karadağlıların bitmeyen eşkıyalıklarından ve zulümlerinden bıkan Osmanlı merkezî iktidarı, XVIII. yüzyılın başlarında çareyi tehcirde aramış ve birkaç defa buldukları mahalden kaldırılarak başka bir bölgede iskan ettirilmeleri için girişimlerde dahi bulunmuştur. Fakat muhtelif sebeplerden ötürü tatbik edilemediğinden bu konuda müspet bir netice alınamamıştır.¹⁴

XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Karadağ'daki durum zamanla daha vahim bir hâl almıştır. Karadağ ve çevresindeki topraklara sahip olmak için tahkikat adı altında yapılan ve “İslâm’i tercih edenlerin sorgulanması (*İstraga Poturica*)”¹⁵ yahut “*Karadağ akşam duası*”¹⁶ olarak bahsedilen yargılama sonrasında bölgedeki Müslümanlar büyük bir katliama uğramışlardır. Katliamın baş aktörü Nijeguş (Nieguş) hanedanından olan Vladika I. Danilo Petroviç’tir (1697-1735).¹⁷ Rus Çarı I. (Deli) Petro’dan cesaret alan I. Danilo Petroviç’in liderliğinde bir Noel gecesi¹⁸ sabaha karşı gizlice harekete geçilmiştir. Zaten Osmanlılarla savaşmayı tasarlayan I. Petro, Osmanlı ülkesindeki Ruslarla aynı mezhepte yani Ortodoks olan Eflak, Boğdan, Sırbistan ve Karadağlıları isyana hazırlayarak Osmanlı ile harp ettiği sırada devleti içeriden meşgul ederek vaziyetten pay çıkarmak istemiştir.¹⁹ Söz konusu noelin sabahı I. Danilo Petroviç, huzurunda haç çıkarmak istemeyen tüm Müslümanların başlarını vurdurmuştur.²⁰ Katliamcılarının iddialarına göre bölgede yaşayan bu Müslümanlar esasen Osmanlılara yaranmak ve menfaat sağlamak için İslamiyet’e geçmişlerdir. Bu yüzden de onlara Poturitsa (Poturica=Türkleşmiş) adını vermişlerdir. Vaka sonucunda kitlesel katliama maruz kalan Karadağ Müslümanlarının evleri, bölgedeki altı cami ile birlikte yıkılmıştır.²¹ Diğer taraftan bahse konu olan katliam ilerleyen zamanda Karadağ Devleti’nin kuruluşuna temel teşkil edeceğinden Karadağlılar için oldukça önemlidir.²²

¹⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt V, s. 71; BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 115, s. 41/145 (Evâil-i Ra.1118/13-22 Haziran 1706).

¹⁵ Mustafa Memić, *Karadağ Boşnak (Müslüman) Tarihi*, (çev.) Saffet Atalay, Kastaş Yayınları, İstanbul 2016, s. 72, 198.

¹⁶ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, (çev.) Ayşegül Yaraman-Başbuğu, İstanbul 1993, s. 315.

¹⁷ Darkot, *a.g.m.*, s. 225.

¹⁸ Bu hadisenin gerçekleşme tarihiyle ilgili olarak 1702, 1706, 1707 yahut 1711 gibi çok farklı yıllar öne sürülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Memić, *a.g.e.*, s. 199-202.

¹⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt V, s. 70, 72.

²⁰ Bu katliam hakkında I. Danilo Petroviç tarafından kaleme alınan mektup için ayrıca bkz. Safvet Beg Başagiç, *Bosna-Hersek Tarihi (1463-1850)*, (çev.) Saffet Atalay, İstanbul 2015, s. 144-146.

²¹ Memić, *a.g.e.*, s. 72, 209.

²² Başagiç, *a.g.e.*, s. 146.

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

Osmanlı merkezî iktidarı tarafından yeterince önemsenmeyen Karadağlıların isyanı, Rusya üzerine düzenlenen Prut seferi (1710-1711) ve onu müteakip akdedilen muahede esnasında oldukça genişleyerek devletin başına büyük sorunlar açmıştır. Bosna valisi ve sancakbeylerinin Rusya seferinde buldukları sırada Rus asıllı olan Belvardoğlu Mihail adındaki şövalye ile iki kardeşi Çar tarafından Karadağlıları isyan ettirmekle görevlendirilmişlerdir. Bunlar öncelikle Çetine'ye gelerek buradaki Vladika ile bir görüşme gerçekleştirip Karadağ ve İşkodra Hristiyanlarını ayaklandırmışlardır. Böylelikle silahlanan yedi sekiz bin kişilik kuvvet sayılarını daha da arttırarak Hersek sancağındaki Grahova Palankası'nı zapt etmiş ve ardından Onogošta (Nikşik/Nikshiqi) Kalesi üzerine saldırıya geçmişlerdir. Fakat bu sırada bölgeye yetişen Osmanlı kuvvetleri karşısında direnemeyen Belvardoğlu Mihail'in kuvvetleri Çetine'ye sığınmak zorunda kalmıştır. İlerleyen süreçte Belvardoğlu Mihail ve arkadaşlarının faaliyetlerinin devam etmesi üzerine Prut zaferinin ardından serbest kalan bir kısım kuvvet, Bosna Valisi Ahmed Paşa'nın maiyetinde Karadağ üzerine sevk edilmiştir. Bunun üzerine Mihail ve Vladika firar etmek zorunda kalırken diğer asiler ise aman dileyerek bir daha isyan etmeyeceklerine dair taahhütlerde bulunmuşlardır (1712).²³ Çok geçmeden Rusların ardından bu kez de Venediklilerden teşvik ve yardım gören Karadağlılar, Venedik'e iltica eden Vladikayı tekrar Çetine'ye göndermiş, Belvardoğlu Mihail'in yerine ise başka birini sergerde yaparak faaliyete geçirmişlerdir. Bunların civardaki Müslümanlara verdikleri zararların günbegün artması üzerine isyanlarını bastırmaya memur edilen Bosna Valisi Köprülüzâde Numan Paşa, maiyetindeki kuvvetlerle birlikte harekete geçmiştir. Yapılan takibatın ardından asilerin çoğu kılıçtan geçirilirken canını kurtarabilenler Venedik tarafına firar etmişlerdir (L.1126/Ekim 1714). Bununla birlikte Venedik'in sığınmacıları kabul etmeyeceğine dair verdiği sözde durmayıp Vladikayı himaye etmesi, Venedik seferinin açılmasına da zemin hazırlamıştır.²⁴

²³ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt V, s. 72, 98-99. Safvet Beg Başağaç, 1711'de Bosna valisi olan Sarı Ahmed Paşa'nın Rusya cephesine gitmeden önce isyancı Karadağlılar üzerine yürüdüğünü ancak Cereva Laza denilen yerde Karadağlılara yenilerek geriye çekilmek zorunda kaldığını söylemektedir. Bu yenilgi Karadağlıları daha da cesaretlendirmiş ve faaliyetlerine hız vererek devam etmişlerdir. Bkz. Başağaç, *a.g.e.*, s. 147.

²⁴ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt V, s. 99-101; Râşid Mehmed Efendi, Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli (1115-1134/1703-1722)*, Cilt II, (haz.) Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2013, s. 885-887. Safvet Beg Başağaç, söz konusu seferde 2.000'den fazla Karadağlı'nın öldürüldüğünü, 3.000 de esir alındığını belirtmektedir. Bkz. Başağaç, *a.g.e.*, s. 148.

Gerek Karadağ Vladikası I. Danilo Petroviç, gerekse onun ölümünün ardından (1735) halefleri Sava ve Vasil, Avusturya ile Rusya'nın tahrikleriyle sürekli Osmanlı'ya karşı isyankâr bir tutum içerisinde olmuşlardır.²⁵ Boşnak müellif Salih Sıdkı Hacı Hüseyinzade'nin de eserinde altını çizdiği gibi Rusya her ne vakit Osmanlı topraklarını istila fikrine kapılsa öncelikle isyana meyilli olan Karadağlıları kışkırtmış ve civarlarındaki Müslümanlara saldırmaları yönünde teşvikte bulunmuştur.²⁶ Bu tutum ilerleyen yıllarda da değişmemiş, Karadağlıların bölgedeki ayaklanma ve sorunları hız kesmeden devam etmiştir.²⁷

Podgoriçe (Podgorica/Podgoritsa) kazasına bağlı bulunan Karadağ nahiyesi, İskenderiye sancağının bir parçası olmasına karşın burada meydana gelen sorunlarla Bosna valilerinin ilgilenmelerinin nedeni ise coğrafi yakınlıktır. Ancak gerekli görüldüğü takdirde Rumeli valisi ve İskenderiye sancakbeyi ile de muhabere edilip ortak hareket edilmiştir. Bosna Valisi Kamil Ahmed Paşa, İstanbul'a gönderdiği bir mektubunda Bosna hududunda ve Karadağ yakınlarında bulunan Podgoriçe kazasının İskenderiye sancağına bağlı bulunduğunu ancak burasının Rumeli valilik merkezine uzak düşmesi sebebiyle bölgede ortaya çıkan eşkıyalara müdahale edilmesinin güçlüğüne dikkat çekmiştir. Kamil Ahmed Paşa'nın belirttiğine göre müdahalelerin güçlüğünden faydalanan eşkıyalar bölgede rahatça kol gezerek ahaliyi isyana teşvik etmişlerdir. Kamil Ahmed Paşa bu sebeple Karadağ ahalisinin nizamlarının da Bosna Valiliği'nden talep edilmesi şartıyla Podgoriçe kazasının İskenderiye sancağından ayrılarak Hersek sancağına bağlanmasını istemiştir. Ancak gerek Kamil Ahmed Paşa'ya gerekse İskenderiye Sancakbeyi İsmail Paşa'ya gönderilen fermanlarda kanuna ve tahrirlere aykırı bulunan bu talebin reddedildiği, ayrıca kazanın nizamının iki taraftan gönderilecek kuvvetlerle sağlanmasının uygun görüldüğü belirtilmiştir (Evâil-i B.1170/22-31 Mart 1757).²⁸ Buna karşın aynı tarihlerde Podgoriçe ve Karadağ kazasıyla liva hakkı olan İşpuzi (Spuz) ve Zabyak (Žabljak) kaleleri İskenderiye'den ayrılarak Bosna eyaletine ilhak edilmiştir. Ertesi yıl

²⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt V, s. 388.

²⁶ Muvakkit Salih Sıdkı Hacı Hüseyinzade, *Tarih-i Bosna ve Hersek*, Cilt II, (İstinsah eden: Muhammed Enveri Kadiç), Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi (Saraybosna), nr. R-7552, s. 322 (Bundan sonra: *Tarih-i Bosna ve Hersek*).

²⁷ Karadağ bölgesinde 1739-1768 yılları arasında meydana gelen ve Bosna valilerinin ilgilenmek zorunda kaldığı diğer olaylar ile ilgili ayrıca bkz. Uğur Koca, *İki Savaş Arasında Osmanlı İdaresinde Bosna Eyaleti (1739-1768)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ömer İşbilir, İstanbul 2023, s. 158-165.

²⁸ BOA, *AE.SOSM.III*, nr. 89/6857; BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 159, s. 86-87/230-231.

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

İskenderiye Sancakbeyi İškodralı Mehmed Paşa, bu husus ile ilgili İstanbul'a bir arz göndermiş ve bir şekilde İstanbul'u ikna etmeyi başarmıştır. Böylelikle bahsi geçen kaleler ile Podgoriçe kazası yeniden İskenderiye sancağına bağlanmıştır (1071/1757-1758). Evâsıt-ı S.1190/1-10 Nisan 1776 tarihinde ise İşpuzi ve Zabyak kalelerinin Podgoriçe kazası ile birlikte tekrar Bosna'ya ilhak edildiği görülmektedir. Fakat Evâsıt-ı M.1192/9-18 Şubat 1778 tarihinde buraların yeniden İskenderiye'ye bağlandığı kayıtlarda sabittir.²⁹ Dolayısıyla XVIII. yüzyılın ikinci yarısında söz konusu bölgenin idaresiyle ilgili sürekli bir değişim yaşanmıştır.

Bu çalışmada Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ve 1768-1769 yılları arasında Karadağ'da meydana gelen isyanlar üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda önce Silahdar Mehmed Paşa'nın hayatına kısaca temas edilecek, ardından 1768 yılında Karadağ'da ortaya çıkan isyan, bu isyanı bastırmak için Bosna eyaletinde yapılan lojistik hazırlıklar, Karadağ'a düzenlenen sefer ve bu sefer hakkında Boşnak şairlerin kaleme aldıkları şiirlere değinilecektir. 1768 yılında başarılı bir seferle bastırılan bu isyanın ardından ertesi yıl Karadağ'da bir isyan daha ortaya çıkmıştır. Karadağ'daki bu yeni isyan da yine bu çalışmanın odak noktalarından birini teşkil edecektir.

1. Silahdar Mehmed Paşa³⁰

Karadağ isyanı bahsine geçmeden önce dönemin Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa'ya kısa da olsa değinmekte fayda vardır.

Riyaleci Kavun Ahmed kaptanın oğlu olan Silahdar Mehmed Paşa 20 B.1122/14.9.1710'da Cihangir'de doğmuştur. Bir defa amcazadesiyle Mısır'a gidip gelmiş, İstanbul'a döndüğünde Enderun'daki abisinin iltimasıyla Helvahaneden yetişip 1144/1731-1732'de iç kiler oğlanları zümresine dâhil olmuştur. Ertesi yıl rikâb-ı hümâyûn çukadarı, 1154/1741'de ise has odaya nakledilerek 1156/1743'de tüfekçibaşı olan Mehmed Ağa, terfi ederek peşkir ağalığına yükselmiştir. Sultan III. Osman'ın cülusunu müteakip rikâbdar, iki gün sonra çukadar ve yetmiş gün sonra da silahdar olmuştur.³¹

²⁹ *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 298, 299; BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 33/1-a ve b, 33/2.

³⁰ Salih Sıdkı Hacı Hüseyinzade ünlü eserinde Silahdar Mehmed Paşa'dan *Daneci* lakabıyla bahseder. Bkz. *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 317.

³¹ *Osmanlı Sadrazamları Hadikatü'l-vüzerâ ve Zeylleri*, (haz.) Mehmet Arslan, İstanbul 2013, s. 261 (Bundan sonra: *Hadikatü'l-vüzerâ*).

Sultan III. Osman'ın doğal olmayan hallerini tevil yoluyla idare edemediğinden Silahdar Mehmed Ağa'nın ihracı gerekli görülmüş,³² 4 Z.1169/30.8.1756'da uhdesine vezaret ihsan olunarak Tırhala valisi olmuştur.³³

Sultan III. Mustafa, şehzadeliği sırasında çukadarı olan Silahdar Mehmed Paşa'yı cülusunu müteakip dul olan kardeşi Ayşe Sultan³⁴ ile evlendirmek istemiş, bunun üzerine Şeyhülislam efendi ve Darüssaâde ağasının hazır buldukları Hekimbaşı Sarayı'nda Tırhala'dan gönderilen vekil ve şahitler aracılığıyla nikâhları kıyılmıştır (6 Ca.1171/16.1.1758). Kısa süre sonra Özi Valiliğine tayin edilen Silahdar Mehmed Paşa (12 Ş.1171/21.4.1758)³⁵ Silistre'ye gitmek üzere hareket etmiş iken İstanbul'a davet edilerek bir süre zevcesinin Ortaköy'deki sahil sarayında kalmıştır.³⁶

23 Ra.1172/24.11.1758'de Hüdavendigâr sancağına ilhaken Yanya ve Delvine, 26 B.1172/25.3.1759'da ise Rumeli Valiliğine tayin edilen Silahdar Mehmed Paşa,³⁷ Evâsıt-ı Ra.1174/21-30.10.1760'da yeniden İstanbul'a davet edilerek bir süre Ayşe Sultan'ın yanında kalmışsa da³⁸ gerek eyalet valiliklerinde gerekse serdarlıklarda bulunacağı için zevcesiyle “*evli-dul*” yaşamını sürdürmüştür. Nitekim Paşa, sadrazam olduğu sırada serdar-ı ekrem olarak cepheye gönderilecek, bir yıl sonra da azledilerek Gelibolu'ya sürgün edilecektir. Ayşe Sultan'ın girişimleri sonucu sürgündeki Paşa'nın vezareti ibkâ edilse de yine valilik vazifesiyle İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır.³⁹

³² *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 261; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt VI, Ankara 1995, s. 413.

³³ BOA, *A.DVNS.NŞT.d.*, nr. 2, s. 69; BOA, *A.DVNS.NŞT.d.*, nr. 16, s. 5; BOA, *A.RSK.d.*, nr. 1578, s. 12; BOA, *AE.SOSM.III*, nr. 96/7356. *Hadikatü'l-vüzerâ*'da ise Paşa'nın 5 Z.1169'da Tırhala valisi olduğu kayıtlıdır. bkz. *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 261.

³⁴ Aynı devirde yaşayan Sultan II. Mustafa'nın kızından ayırt etmek için kendisine *Küçük Ayşe Sultan* denilmekteydi. bkz. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011, s. 135, 136; Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul 2015, s. 437, 438.

³⁵ BOA, *A.DVNS.NŞT.d.*, nr. 16, s. 34.

³⁶ Ahmed Vâsîf Efendi, *Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr'ı 1166-1188/1752-1774*, (haz.) Nevzat Sağlam, Ankara 2020, s. 117, 126 (Bundan sonra: *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*); *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 261; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt VI, s. 414.

³⁷ BOA, *A.DVN*, nr. 2179/46; BOA, *A.DVNS.NŞT.d.*, nr. 16, s. 1 (M), 5, 11, 53.

³⁸ Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, Cilt II, (haz.) Tahir Güngör, İstanbul 2019, s. 971 (Bundan sonra: *Hâkim Efendi Tarihi*).

³⁹ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 438.

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

Silahdar Mehmed Paşa aynı sene Şevval tevcihiyle Anadolu,⁴⁰ 5 L.1175/29.4.1762'de Sivas⁴¹ ve ardından 25 Za.1176/7.6.1763'de eşkıyalara karşı bölgede asayiş ve emniyeti sağlamak şartıyla Aydın mutasarrıfı⁴² olsa da İstanbul'a davet edilmiştir.⁴³ 21 M.1178/21.7.1764'de Anadolu,⁴⁴ 4 L.1178/27.3.1765'de Kavala sancağı ilhakıyla Selanik,⁴⁵ 16 Za.1178/7.5.1765'de ise Özi'ye tayin edilmiştir.⁴⁶ Fakat buraya gitmeyerek Silistre'de oturmuş, Özi'yi mütesellim ile idare etmiştir.⁴⁷ Ardından 5 L.1180/6.3.1767'de Hersek sancağı ilhakıyla Bosna Valiliğine tayin edilen Paşa, burada yaklaşık dört sene görev yapmıştır.⁴⁸

Aşağıda genişçe bahsedileceği üzere Bosna valiliği sırasında Karadağlıların isyanını bastırmaya muvaffak olan Silahdar Mehmed Paşa, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Kartal yenilgisi sebebiyle azledilen İvaz Paşazâde Halil Paşa'nın yerine sadrazam ve serdar-ı ekrem tayin edilerek 6 N.1184/24.12.1770'de orduya gelmiştir. Fakat o da selefleri gibi fütuhata mazhar olamamış ve Babadağı bozgunu üzerine 20 Ş.1185/28.11.1771'de Sadareten azledilip Gelibolu'ya sürgün edilmiştir.⁴⁹

Silahdar Mehmed Paşa, 5 Za.1185/9.2.1772'de vezirliği ibkâ edilerek Karlılı sancağı ilhakıyla Eğriboz muhafızlığına tayin olsa da⁵⁰ 15 Za.1185/19.2.1772'de yeniden yazılan emirle görev yeri değiştirilmiş ve Faş Kalesi muhafazası şartıyla acilen Trabzon'a hareket etmesi emredilmiştir.⁵¹ 21 Z.1185/26.3.1772'de İnebahtı sancağına gönderilen⁵² Silahdar Mehmed Paşa, 9 Za.1187/22.1.1774'de Selanik,⁵³ 28 C.1189/26.8.1775'de ikinci defa

⁴⁰ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 50; *Hâkim Efendi Tarihi*, s. 1014.

⁴¹ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 79; Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'î't-tevârih*, Cilt II A, (haz.) M. Münir Aktepe, İstanbul 1978, s. 58.

⁴² BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 59.

⁴³ *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 262.

⁴⁴ BOA, *A.RSK.d*, nr. 1578, s. 12; BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 50.

⁴⁵ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 21.

⁴⁶ BOA, *C.DH*, nr. 243/12121; BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 34.

⁴⁷ *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 262.

⁴⁸ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 28; BOA, *A.RSK.d*, nr. 1590, s. 2; *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 40/1 ve 2, 85/1 ve 2, 132/1; nr. 7, s. 99/1; nr. 8, s. 12/1 ve 2; nr. 9, s. 69/3; nr. 12, s. 53/1.

⁴⁹ *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 262.

⁵⁰ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 230; BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 171, s. 27/93; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, s. 519.

⁵¹ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 173; BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 171, s. 40/132.

⁵² BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 231.

⁵³ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 21.

Hersek sancağı ilhakıyla Bosna,⁵⁴ 12 R.1191/20.5.1777'de Kavala sancağı ilhakıyla Selanik,⁵⁵ 13 Ca.1191/19.6.1777'de Niğbolu sancağı ilhakıyla Vidin,⁵⁶ 28 C.1192/24.7.1778'de tekrar Hersek sancağı ilhakıyla Bosna,⁵⁷ 23 N.1193/4.10.1779'da Kavala sancağı ilhakıyla tekrar Selanik,⁵⁸ 21 Ca.1194/25.5.1780'de Anadolu,⁵⁹ 7 C.1196/20.5.1782'de ise Erzurum Valiliğine tayin edilmiştir.⁶⁰

Şeyh Hasanlı ve Disemli Kürt aşiretlerinin itaat altına alınmasına memur edilen Paşa, vazifesinde muvaffak olmuştur. Ne var ki o sırada sadrazam bulunan Yeğen Mehmed Paşa'yı kendi sadareti döneminde ocak turnacıbaşısı iken Varna'ya sürdürmüş olduğundan araları açıktır. Yeğen Mehmed Paşa, Sadarete geldiğinde ise bu sebepten dolayı Silahdar Mehmed Paşa'nın vezirliğinin kaldırılması ve mallarının müsadere edilerek Niğde'ye gönderilmesini emretmiş ve katledilmesi için tertibat aldırılmıştır (Evâhir-i Z.1196/27 Kasım-5 Aralık 1782).⁶¹

Niğde'de ikamet eden Silahdar Mehmed Paşa'nın vezirliği, Yeğen Mehmed Paşa'nın Sadarettten azli üzerine ibkâ edilmiş, Niğde sancağı ilhakı ve Faş Kalesi muhafazası şartıyla 2 S.1197/7.1.1783'de Goniya (Gönye) sancağına tayin edilmiştir.⁶² Fakat mesafenin uzak, kendisinin ise hasta ve takatsiz olduğundan Rumeli'de küçük bir sancakta görevlendirilmesini rica eden Paşa, 28 Ra.1197/3.3.1783'de Resmo'ya gönderilmiştir.⁶³ Ardından Niğde sancağıyla Boğaz Hisarı muhafızlığına, daha sonrasında Cidde sancağına,⁶⁴ Sakız'a ulaştığında ise Mısır Valiliğine getirilmiştir (9 B.1197/10.6.1783).⁶⁵ 14 B.1199/23.5.1785'da Selanik ve Kavala,⁶⁶ 29 Ş.1199/7.7.1785'de Hanya⁶⁷ ve 25 Ca.1200/26.3.1786'de Kandiye Kalesi

⁵⁴ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 28.

⁵⁵ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 21.

⁵⁶ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 35.

⁵⁷ Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-âsar ve Hakâikü'l-ahbâr 1774-1779 (H.1188-1193)*, (haz.) Mücteba İlgürel, Ankara 2014, s. 120; BOA, *AE.SABH.I*, nr. 241/16076.

⁵⁸ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 21, 227.

⁵⁹ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 50.

⁶⁰ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 135.

⁶¹ BOA, *AE.SABH.I*, nr. 362/25246; BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 181, s. 104/320; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 262; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt VI, s. 416.

⁶² BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 175.

⁶³ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 49; BOA, *TS.MA.e*, nr. 112/15; BOA, *C.AS*, nr. 909/39233.

⁶⁴ *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 262; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, VI, s. 416.

⁶⁵ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 218.

⁶⁶ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 21.

⁶⁷ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 48.

muhafızlığı şartıyla Girit Valiliğine getirilen⁶⁸ Silahdar Mehmed Paşa, 20 Z.1202/12.9.1788'de seksen yaşında iken Kandiye'de vefat etmiş, orada bulunan Hüsnî Hüseyin Paşa'nın mezarı civarına defnedilmiştir.⁶⁹

Ulemaya oldukça saygılı olduğu belirtilen Silahdar Mehmed Paşa, görev yaptığı yerlerde ahaliyi kendisinden hoşnut bırakmış ve vefatı üzüntüyle karşılanmıştır.⁷⁰ Kaynak eserlerde Mehmed Paşa'nın temkinli ve vakarlı, latifeci, işlerinde tevekkül sahibi, törenlerde, yiyecek ve içeceklerde gösterişe düşkün bir kişiliğe sahip olduğu belirtilmektedir. Vali olduğu eyaletlerde birer kasır yaptırmayı arzu eden Paşa, ardında haylice eser bırakmıştır.⁷¹

2. 1768 Karadağ İsyanı

Osmanlı-Rus Savaşı'nın kapıda olduğu tarihlerde Karadağlılar vergi ödemeyi keserek kral ilan ettikleri Küçük İstefan (Stefan Mali) isimli şahsın liderliğinde isyan bayrağı açmışlardır. Bosna'nın güneydoğusundaki bu isyanı eski İpek patriği Vasilyos da desteklemiş, "İstefan kralınızdır" diyerek onun krallık iddiasını vasıflandırmıştır.⁷²

İsyanın ortaya çıktığı tarihlerde Bosna ve Rumeli valiliklerine gönderilen fermanlarda "şahs-ı meçhû'l-ül-hâl" olarak bahsedilen⁷³ Küçük İstefan'ın tam olarak nereden ve kim tarafından gönderildiğinin İstanbul tarafından öğrenilemediği anlaşılmaktadır.⁷⁴ Ne vak'anüvis Ahmed Vâsîf Efendi⁷⁵ ne de Muvakkit Salih Sıdkı Hacı Hüseyinzade eserlerinde Küçük İstefan'ın gerçekte nereden geldiğine yahut kim olduğuna dair bir bilgi

⁶⁸ BOA, *A.DVNS.NŞT.d*, nr. 16, s. 47.

⁶⁹ *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 262. Paşa'nın muhallefati için ayrıca bkz. BOA, *TS.MA.d*, nr. 2859 (7 Ca.1203/3 Şubat 1789); nr. 3056 (13 Ra.1203/12 Aralık 1788); nr. 6077 (7 Ca.1203/3 Şubat 1789); nr. 7955 (7 Ca.1203/3 Şubat 1789).

⁷⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Cilt IV, (haz.) Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996, s. 1072.

⁷¹ *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 262.

⁷² BOA, *C.ZB*, nr. 90/4498 (27 Ca.1182/9 Ekim 1768). Ahmed Vâsîf Efendi, Karadağlıların ruhbanın teşviki ve ifsadiyle devlete isyana kalkıştıklarını, ayrıca Karadağ'da güçlenen bir şahsın da Karadağlıların yardımıyla bölgede bulunan Müslümanlara zarar verdiğini söylemektedir. bkz. *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, s. 332.

⁷³ BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 166, s. 12-14/14, 15-17/17; BOA, *TS.MA.e*, nr. 330/4_1 (Evâsıt-ı M.1182/28 Mayıs-6 Haziran 1768).

⁷⁴ İncelenen kayıtların sadece bir tanesinde Küçük İstefan'ın Moskova'dan geldiği bilgisi yer almaktadır. İlgili kayıt için bkz. BOA, *TS.MA.e*, nr. 813/67 (25 Za.1183/22 Mart 1770).

⁷⁵ *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, s. 332.

sunmuştur.⁷⁶ Modern tarihçilerin de bu hususta fikir birliğine varamadıkları görülmektedir. Mustafa İmamović, Karadağ Vladikası Sava'dan iktidarı ele geçirerek Karadağ'da bir heyecan dalgası yaratan Küçük İstefan'ın kökeninin belirsiz olduğunu söylemektedir.⁷⁷ Barbara Jelavich'e göre Küçük İstefan, karanlık bir geçmişe sahiptir. Küçük İstefan'ı boyu posu yerinde olmamasına karşın eğitilmiş ve ikna kabiliyeti yüksek bir kişi olarak niteleyen Jelavich, onun Rus Çarı III. Petro olduğunu iddia eden bir sahtekâr olduğunu da sözlerine eklemiştir. Küçük İstefan, gerçek Çar ile tanışmış olan Vladika Sava'yı ikna edemese de bölgedeki ilkel ve saf kabile insanların birçoğunu kendisinin kral olduğuna inandırmayı başarmıştır.⁷⁸ Besim Darkot, III. Petro olduğu iddiasında bulunan Küçük İstefan'ın Güney Slavlarından olduğunu,⁷⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Düzme III. Petro" olarak bahsettiği Küçük İstefan'ın Hırvat veya Dalmaçyalı biri olduğunu vurgulamıştır.⁸⁰ Osman Karatay ise Küçük İstefan'ın Rus asıllı olduğunu altını çizmiştir.⁸¹ İstanbul'daki Rus elçiliğine başvurarak durumu araştıran Vladika Sava, elçilikten onun sıradan bir kişi olduğuna yönelik cevap almıştır. Yine Karatay'ın belirttiğine göre bölge halkı Küçük İstefan'a inanmış ve onu Vladika ilan etmiştir. Bunun üzerine İstefan, Sava'yı hapsedirmiş ve yönetimi tamamen ele geçirmiştir. Artık bölgedeki tüm kiliselerde Küçük İstefan, Rus Çarı III. Petro olarak anılmaya başlanmıştır. Böylelikle Rus elçisi de onun şahsında Karadağ'a destek vermiştir.⁸² Rastislav V. Petrović, Küçük İstefan hakkında kaleme aldığı eserinde onun kral ilan edilmesiyle ilgili olarak daha detaylı bilgiler sunmuştur. Petrović, 13 Ekim 1767'de Vrela'da bir meclisin toplanması kararının alındığını ancak daha sonra bu meclisin Çetine'de toplandığını, söz konusu meclise Karadağ'ın tüm nahiyelerinden ve komşu kabilelerden 4.000 ila 7.000 kişinin katıldığını belirtmektedir. Ayrıca Venedik'ten de bu meclise 300 kadar kişi gelmiştir. Küçük İstefan'ın kendisinin bizzat katılmadığı fakat bir keşiş vasıtasıyla ilettiği emirleri mecliste yüksek sesle okunmuştur. Küçük İstefan'ın emirlerine göre bireyler, aileler, köyler ve kabileler arasında mevcut bulunan düşmanlık artık son bulacaktır. Buna karşın suç işleyenler ise cezalandırılacaktır. Böylelikle

⁷⁶ *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 317.

⁷⁷ Mustafa İmamović, *Boşnakların Tarihi*, (çev.) Hüseyin Gül, Cenita Özgüner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2018, s. 397.

⁷⁸ Jelavich, *a.g.e.*, s. 95.

⁷⁹ Darkot, *a.g.m.*, s. 225.

⁸⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt V, s. 388.

⁸¹ Karatay, *a.g.m.*, s. 359.

⁸² Aynı yerde.

alınan kararlar doğrultusunda Karadağ'da yeni bir barış tesis edilmiş ve Küçük İstefan kral ilan edilmiştir.⁸³

Diğer taraftan bazı Osmanlı vesikalarına göre Küçük İstefan, Venedik'e bağlı olan ve Karadağ civarındaki Kotor Kalesi'ne üç saatlik mesafede bulunan Mahike⁸⁴ köyünde N.1181/Ocak-Şubat 1768'de ortaya çıkmıştır.⁸⁵ Ancak bu kayıtlarda da İstefan'ın nereden yahut kim tarafından buraya gönderildiği bilgisine yer verilmemiştir. Küçük İstefan'ın Venedik hududunda başlattığı faaliyetlerinden rahatsız olan Venedik cumhuru, huduttaki kalelere asker ve mühimmat sevkiyatı yapmak gibi birtakım tedbirler almıştır. Gelişmeler üzerine burada tutunamayan Küçük İstefan, firar etmek zorunda kalarak Karadağ mıntkasına geçiş yapmıştır. Küçük İstefan, Karadağ yakınlarındaki Çerņiçe, Bosliçe, Koman, Beşbuca, Biyelo Pavlik (Bijelo Polje/Biyele Pavloviç/Akova), Pir ve Koç nahiyeleri gayrimüslimleri arasında bulunan kavga ve düşmanlığı bir şekilde sonlandırarak kendisine bağlayabilmiştir. Böylelikle sayıları kısa sürede artan taraftarlarını aynı fikir etrafında birleştirmeyi başaran Küçük İstefan, onları eşkıyalık ve yağmacılık yapmaları için teşvik etmiştir. Harekete geçen asiler Podgoriçe, İşpuzi, Zabyak, Ülgün (Ulcinj), Bar ve İskenderiye kalelerini istila ederek buralardaki ahaliye saldırmışlardır. Büyük bir tehdit unsuru hâline gelen isyanın bastırılması görevi Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ile Rumeli Valisi Nişli⁸⁶ Mehmed Paşa'ya havale edilmiştir. Söz konusu paşaların sürekli irtibat hâlinde kalarak durumu aralarında müzakere etmeleri ve maiyetlerindeki kuvvetlerle Karadağ üzerine ayrı kollardan hücum etmeleri emredilmiştir. Fakat sefer başlamadan önce isyancı kabilelere haber gönderilmiş ve Küçük İstefan ile eski İpek patriği Vasilyos'u ele vermeleri istenmiştir. İtaat altına girmedikleri takdirde üzerlerine yürüneceği ve katiyen aman gösterilmeyeceğine dair asilere uyarılarda bulunulmuşsa da onlar buna pek de kulak asmamışlardır (Evâsıt-ı M.1182/28 Mayıs-6 Haziran 1768).⁸⁷

Verilen fetva ve gönderilen fermanların⁸⁸ ardından Karadağ asilerinin kökünü tamamen kazımak amacıyla düzenlenecek olan seferin Bosna

⁸³ Rastislav V. Petrović, *Šćepan Mali, Zagonetka İstorije*, Belgrad 1992, s. 57-58.

⁸⁴ Yahut *Maheyke*.

⁸⁵ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr. 166, s. 11/13 (Evâil-i N.1181/21-30 Ocak 1768).

⁸⁶ *Sicill-i Osmanî*, Cilt IV, s. 1034.

⁸⁷ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr. 166, s. 12-14/14, 15-17/17; BOA, C.DH, nr. 286/14266; nr. 319/15939; BOA, C.ZB, nr. 90/4498; BOA, TS.MA.e, nr. 330/4_1; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, s. 332.

⁸⁸ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 36/2.

kolundaki lojistik hazırlıklar başlayacaktır. Bu minvalde aşağıda da bahsedileceği üzere Travnik'teki Bosna Divanından Saraybosna (Sarajevo), Mostar, Blagay (Blagaj), Domine, Bakıyye-i İmoçka (İmotski), Bakıyye-i Nova (Novi), İstolçe (Stolac/Ustulçe), Belgradcık, İhlivne (Livno), Lubine (Ljubinje), Akhisar (Prozor), Çerniçe, Foça (Foča), Nevesin (Nevesinje), Kladine (Kladanj), Foyniçe (Fojnica) ve Visoka (Visoko) gibi eyaletteki kadınlara birçok buyruldu gönderilmiştir. Bu arada sefer ile ilgili yapılacak olan istişare ve strateji toplantısı için de eyalet seçkinlerinin, serdengeçti ağalarının, yeniçeri ihtiyarlarının ve alemdarların bir an önce Bosna Divanına doğru hareket etmeleri emredilmiştir (13 S.1182/29 Haziran 1768).⁸⁹

2.1. Karadağ Seferi İçin Bosna Eyaletindeki Lojistik Hazırlıklar

Bosna Divanında gerçekleşen toplantıda Karadağ seferine çıkacak ordunun öncelikle yiyecek ihtiyacının karşılanmasına yönelik birtakım kararlar alınmıştır. Zira sefere çıkacak askerler için mîrîden herhangi bir zahire tahsisi söz konusu olmamıştır.⁹⁰

Bu tarihlerde Bosna kalelerinde bulunan peksimetler tüketilemeyecek kadar kötü bir hâldedir. Peksimet pişirme işinin sefer hazırlıklarındaki en mühim işlerden biri olduğundan bahisle bu sorun üzerinde özellikle durulmuştur. Esasen askerler yiyeceklerini ve zahirelerini kendi bölgelerinden getireceklerdir. Fakat harp sırasında zaruret oluşmaması adına peksimet, bulgur ve un yapımında kullanılmak üzere kazalardan buğday tedarik edilmesi uygun görülmüştür. Mesela Saraybosna'dan 100, Visoka'dan 50, Foyniçe'den 60, Çelebipazarı'ndan (Rogatica) 80, Berçe'den 100, Kladine'den 50, Rama'dan 50, Neretva'dan 50, Mostar'dan 100, Domine'den 80, Bakıyye-i İmoçka'dan 80, Belgradcık'tan 50, Blagay'dan 60 ve İstolçe'den 60 şinik⁹¹ buğday toplanacaktır.⁹² Toplanan buğdayın her bir şiniği doksanar kıyye⁹³ olacak ve her birine Ellişer para hesabıyla ödeme yapılacaktır. Fakat söz konusu ödemeler hemen değil, gelecek dönemin

⁸⁹ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 30/1.

⁹⁰ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 37/1 (3 Ra.1182/18 Temmuz 1768).

⁹¹ Şinik eski bir hacim ve alan ölçüsü birimidir. Osmanlı Devleti'nde hububat ve çeşitli kuru gıdaların ölçümünde kullanılan mahallî şinikler genellikle yerel kilelerin dörtte biri hacminindedir. Bkz. Cengiz Kallek, "Şinik", *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, s. 169.

⁹² Bosna eyaletine ait Şer'iyye Sicillerinin tamamının günümüze ulaşamaması nedeniyle diğer kazalardan toplanan buğday miktarları şimdilik tespit edilememiştir.

⁹³ Asıl ismi okka olan kıyye, bir Osmanlı ağırlık ölçüsü birimidir. Okıyye, vukıyye, vakıyye yahut hokka isimleriyle de anılmıştır. Osmanlı tarihi boyunca okkaların değeri zaman ve mekana göre değişmiştir. Bkz. Cengiz Kallek, "Okka", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s. 338.

taksit-i şitâiye⁹⁴ hesabından düşölmek suretiyle gerçekleşecektir. Miktarı, fiyatı ve ödeme usulü bu şekilde belirlenen buğdayların merkezlere nakledilmesinin⁹⁵ ardından peksimet pişirilmesi için habbâzâna (ekmekçi esnafı) tevzi edilmesi⁹⁶ emredilmiştir. Buğdayın kazalara tevzi ve taksimi işiyle ilgili kadılıklar ve mübaşirler ilgilenmişlerdir. Habbâzâna tevzi ve peksimet pişirme işiyle ise eski Saraybosna mütesellimi İsmail Bey Saraybosna'da, Bosna defteri müteferrikalarından Çavuşlar Kethüdasızade Ahmed Bey de Mostar'da görevlendirilmiştir.⁹⁷

Peksimet, bulgur ve unun yanı sıra kazalardan sığır, koyun ve tereyağı da talep edilmiştir. Mesela Visoka ve Foyniçe nahiyeleri ahaliilerinin hisselerine altışar sığır, ellışer koyun, iki yüzer kıyye tereyağı ile birlikte beşer komor⁹⁸ bargiri (beygir) isabet etmiştir.⁹⁹

Diğer bir mühim konu hiç şüphesiz sefere gidecek askerin mühimmat ve cephane gereksinimleriydi. Bu minvalde tüfek fişegi ihtiyacının karşılanması için Saraybosna, Mostar ve diğer bazı kalelerin cephanelerinde mevcut bulunan siyah barut ve kurşunların acilen fişekçilere tevzi ve taksim edilmesi emredilmiştir. Verilen sipariş gereğince fişekçiler beşer bin deste tüfek fişegini sandıklara doldurarak seferden önce hazır hâle getireceklerdir.

⁹⁴ Diğer eyaletlerde olduğu gibi Bosna eyaletinde de vali ve sancakbeyleri için tahsis edilen imdâd-ı hazariye vergisi *rüz-ı Kasım*'dan *rüz-ı Hızır*'a ve *rüz-ı Hızır*'dan *rüz-ı Kasım*'a olmak üzere senede iki taksit (*taksit-i şitâiye* ve *taksit-i sayfiye*) hâlinde tahsil edilmekteydi. XVIII. yüzyıl ortalarında Bosna eyaletinden tahsil edilen imdâd-ı hazariye miktarları için ayrıca bkz. Koca, *a.g.t.*, s. 231-232.

⁹⁵ Visoka, Foyniçe, Çelebipazarı, Berçe, Kladine, Rama ve Neretva'dan toplanılan buğdaylar Saraybosna'ya; Domine, Bakıyye-i İmoçka, Belgradcık, Blagay ve İstolçe'den toplanılan buğdaylar ise Mostar'a nakledilmiştir.

⁹⁶ Taksit-i şitâiyye takas mübayaa olunan buğdayın peksimet tabhiyesi (pişirme ücreti), bulgur ve un hâline getirilmesinin ücret-i amelîyesi ve Nikşik sahrasına nakliyesi kaza ahaliileri tarafından karşılanmıştır. Bkz. *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 143/1 (1 Ra.1182/16 Temmuz 1768).

⁹⁷ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 137/3, 138/1 ve 2; nr. 9, s. 30/2, 31/1 ve 2 (15-18 Safer 1182/1-4 Temmuz 1768). Sefer sonrasında karşılaştığımız bir emre göre Saraybosna'da pişirilen 3.348 kıyye peksimet Şevvalî el-Hâc Mehmed'in kayıtsızlığından ötürü dükkânlarda kalmıştır. Bunun üzerine bu peksimetlerin Saraybosna kadısı ve mütesellimi tarafından dükkânlardan toplanarak kale içinde uygun bir yere konulması emredilmiştir. bkz. *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 100/1 (14 L.1182/21 Şubat 1769).

⁹⁸ قَمور Komor yahut قَموره Komora. Askerî mühimmat, teçhizat yahut yiyeceklerin nakliye, ikmal ve tahliye hizmetlerini yürüten lojistik birim. Modern ikmal hizmetlerinin gelişmesi sonrasında klasik formunu kaybetmiş ve zamanla ortadan kalkmıştır. Bkz. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32602>.

⁹⁹ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 7, s. 95/1 ve 2 (19 S.1182/5 Temmuz 1768).

Ayrıca Karadağ yakınlarında bulunan Onogošta Kalesi'ne de Saraybosna Kalesi'nden elli kantarlık siyah barut takviyesi yapılacaktır.¹⁰⁰ Yine Saraybosna Kalesi'nden yeterli miktarda gülle ile birlikte üç adet top talep edilmiş ancak istenilen çaptaki topların kalede mevcut bulunmadığı haberi alınmıştır. Bunun üzerine kaleden beş topçu, bunların üzerine bir topçu üstadı, iki varil siyah barut ve iki yüz kadar da gülle gönderilmesi uygun görülmüştür.¹⁰¹

Ordunun yürüyüşü sırasında aksaklıkların yaşanmaması adına güzergâhta bulunan yol, köprü ve geçitlerin genel durumu da oldukça önemliydi. Bu hususta yapılacak incelemeler doğrultusunda gerekli görülen yerlerin tamir, bakım veya genişletme çalışmalarının bir an önce başlaması ve bitirilmesi yine sefer hazırlıkları bünyesinde yer almıştır.¹⁰²

Çelebipazar, Foça, Taşlıca (Pljevlja), Domine, Bakıyye-i İmoçka, Mostar, Neretva, Balgradcık ve Nevesin gibi birçok kazanın menzilhanelerinde ulaklar için ihtiyaten fazlaca menzil bargirleri ve kılavuzlar bulundurulması gerekli görüldüğünden bu yönündeki talimatlar ilgili kadınlara gönderilmiştir.¹⁰³

Eyaletteki kalelerden sefere katılacak levandlerin ve yeniçerilerin yükleri için bargir tahsis edilmesine yönelik de ayrıca emirler hazırlanmıştır. Buna göre her 10 askere 1 komor bargiri tahsis edilmiştir ki bu bargirler komorcularıyla birlikte hazır edilecektir. Kayıtlara nazaran Mostar Kapudanlığına 31 komor bargiri isabet etmiştir. Saraybosna'dan da 150 komor bargiri ihracı söz konusu olmakla birlikte bu bargirler Hristiyan, Yahudi ve Kıpti reayadan tertip edilecektir.¹⁰⁴ Diğer taraftan yine Saraybosna'dan Nikşik sahrasına nakledilecek peksimet ve diğer levazımın nakli için de 600 komor bargirine ihtiyaç duyulmuştur. Söz konusu 600 bargirin ücreti Saraybosna köyleri ve cemaatleri ile Hristiyan, Yahudi ve Kıpti reayaya tevzi edilmiştir.¹⁰⁵ Ancak bu hususta ahaliye kolaylık

¹⁰⁰ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 137/1 ve 2; nr. 9, s. 33/1-3 (17-19 Safer 1182/3-5 Temmuz 1768); *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 319-320.

¹⁰¹ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 42/2 (19 Ra.1182/3 Ağustos 1768).

¹⁰² *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 139/1 (19 S.1182/5 Temmuz 1768).

¹⁰³ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 140/2; nr. 7, s. 97/2; nr. 9, s. 37/2 (2 Ra.1182/17 Temmuz 1768).

¹⁰⁴ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 140/1; nr. 9, s. 38/3 (3-17 Ra.1182/18 Temmuz-1 Ağustos 1768).

¹⁰⁵ Köylerden 50, Kıptilerden 20, Yahudi ve Hristiyanlardan 300 komor bargiri. Saraybosna'ya bağlı cemaatlere tevzi edilen komor bargiri sayıları ise şu şekildedir; Batmir'den 51,

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

sağlanmak istenmiş, nakliye ücretinin yarısına tekabül eden 900 kuruş vali Silahdar Mehmed Paşa tarafından karşılanmıştır.¹⁰⁶

Diğer taraftan orduda her tür esnaftan mevcut bulunması gerektiğinden bahisle Mostar esnafı ve ahalisi arasından yüz kişinin seçilerek orduya katılması emredilmiştir.¹⁰⁷

Kazalardan talep edilen peksimet, bulgur, un, sığır, koyun, tereyağı, askerî mühimmat ve sair levazımın 15 Ra.1182/30 Temmuz 1768'e kadar Nişik sahrasına nakledilmesi gerekmektedir.¹⁰⁸ Fakat emirlerin aksatılması üzerine tayin edilen bu süre 20 Ra.1182/4 Ağustos 1768 tarihine kadar uzatılmıştır.¹⁰⁹ Söz konusu aksaklıkların nedenlerinden biri bargirlerinin Karadağ'a götürüleceği endişesine kapılan komorculardan ileri gelmiştir. Bu nedenle bir buyruldu hazırlanmış ve Karadağ seferi için Hersek sancağından ayrıca komorlar tertip edildiği belirtilmiştir. Zahire ve mühimmat nakli için çeşitli kazalardan gönderilecek komor bargirlerinin ise yüklerini teslim ettikten sonra geri gönderileceğine dair komor bargiri sahiplerinin bilgilendirilmesi istenmiştir.¹¹⁰ Buna rağmen ahali arasında söz konusu tevzi, tahsil ve nakillere mani olanların ortaya çıkması durumunda isim ve eşkâlleri Bosna Divanına bildirilecektir.¹¹¹

Silahdar Mehmed Paşa, planlandığı üzere maiyetindeki kuvvetlerle birlikte 2 R.1182/16 Ağustos 1768¹¹² tarihinde eyalet merkezi Travnik'ten

Pazarik'ten 22, Tırnova'dan 22, Rakovanoga'dan 21, Hacılı'dan 7, Rakoviçe'den 7, Derzagmetova'dan 7, Koleşi'den 7, Zeamet-i Çernorika'dan 16, Kayova'dan 8, Ledik'ten 8, Daştaneska'dan 8, Persedeniçe'den 9, Pale'den 6, Mokre ma'a Pogovik'ten 6, Nahorova'dan 6, Serdene'den 6, Vagošte'den 6, Çiftlik-i Çernorika'dan 6 ve Çiftlik-i Zaraviçe'den 1 olmak üzere toplam 230 komor bargiri.

¹⁰⁶ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 39/1 ve 2 (10-13 Ra.1182/25-28 Temmuz 1768).

¹⁰⁷ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 152/2 (10 R.1182/24 Ağustos 1768).

¹⁰⁸ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 139/2, 143/1; nr. 7, s. 46/1.

¹⁰⁹ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 145/1, 146/1; nr. 7, s. 97/1 (12-13 Ra.1182/27-28 Temmuz 1768).

¹¹⁰ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 145/2 (17 Ra.1182/1 Ağustos 1768).

¹¹¹ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 7, s. 95/3; nr. 9, s. 37/1 (3 Ra.1182/18 Temmuz 1768).

¹¹² Başeski Şevki Molla Mustafa, Silahdar Mehmed Paşa'nın 5 R.1182/19 Ağustos 1768'de sefere çıktığını belirtmiştir. Bkz. Başeski Şevki Molla Mustafa, *XVIII. Yüzyıl Günlük Hayatına Dair Saraybosnalı Molla Mustafa'nın Mecmuası*, (haz.) Kerima Filan, Saraybosna 2011, s. 80 (Bundan sonra: *Molla Mustafa'nın Mecmuası*).

hareket edecek, Karadağ bölgesindeki Nikşik sahrasında¹¹³ ordu kurup etraftan gelecek askerî kuvvetler, mühimmat ve sair levazım toplanıncaya dek burada kalacaktır. Bu arada Travnik'ten savaş alanına kadarki güzergâhta bulunan kazalara buyrulduklar gönderilmiş ve Silahdar Mehmed Paşa'nın konak harcı, kapısı halkı için gerekli zahire ve diğer ihtiyaç maddelerinin de yük hayvanlarıyla birlikte hazır edilmesi emredilmiştir.¹¹⁴

Silahdar Mehmed Paşa, sefer süresince Bosna eyaletindeki mühim işlerin aksamadan yürütülebilmesi için yerine eski Klis Sancakbeyi Taşlıcalı Mehmed Paşa'yı (Selmanoviç)¹¹⁵ mütesellim tayin etmiştir.¹¹⁶ Öte taraftan Saraybosna kadısı es-Seyyid Ali Efendi ordu kadısı olarak sefere götürülecekken vazgeçilmiş, eyalet işlerinde Taşlıcalı Mehmed Paşa'ya yardımcı olması için geride bırakılmıştır.¹¹⁷

2.2. Karadağ Seferi

Lojistik hazırlıkların tamamlanması ve askerî kuvvetlerin Nikşik sahrasında toplanmasının ardından Karadağ asileri üzerine harekete geçme vakti gelmiştir. İzvornik Sancakbeyi İşpuzili Abdullah Paşa ile birlikte Klis Sancakbeyi Gazi Mehmed Paşa, Silahdar Mehmed Paşa'nın komutası altındalardır.¹¹⁸ Ayrıca Bosna, Hersek, İzvornik ve Klis sancakları alaybeyleri zeamet ve timarlı sipahilerle, eyalet kapudanları kale ve palankalarda mevcut askerlerle, Saraybosna'daki yeniçeri zabiti de yeniçerilerle yine Silahdar Mehmed Paşa'nın maiyetine memur edilmişlerdir.¹¹⁹ İskenderiye Sancakbeyi Mehmed Paşa, Prizrin Sancakbeyi Mahmud Paşazâde Ali Paşa, Ohri Sancakbeyi Ahmed Paşazâde Mehmed Paşa, İlbasan Sancakbeyi Abdi Paşa,

¹¹³ Bir sicil kaydında ve Salih Sıdkı Hacı Hüseyinzade'nin eserinde ise asker, askerî mühimmat ve sair levazımın *Gaçka* sahrasında toplandığı bilgisi yer almaktadır. Bkz. *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 42/4 (19 Ra.1182/3 Ağustos 1768); *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 318, 320.

¹¹⁴ Silahdar Mehmed Paşa'nın konak harcı, kapı halkı için gerekli zahire ve diğer masraflara ait kayıtlar için ayrıca bkz. *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 28-30, 36-37, 141/1, 142/1 (19-20 S.1182/5-6 Temmuz 1768).

¹¹⁵ Başagiç, a.g.e., s. 169.

¹¹⁶ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 26/1 ve 2; nr. 9, s. 46/1 ve 2 (2 R.1182/16 Ağustos 1768).

¹¹⁷ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 42/3 (2 R.1182/16 Ağustos 1768).

¹¹⁸ Söz konusu dönemde sancakbeyi tayin edilmeyen Kırka ve Bihke sancaklarından ise herhangi bir askerî kuvvet talebine rastlanılmamıştır.

¹¹⁹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr. 166, s. 17/18 (Evâhîr-i M.1182/7-16 Haziran 1768).

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

Üsküb Sancakbeyi Ali Paşa ile birlikte Rumeli'deki diğer bazı paşa ve beyler ise Nişli Mehmed Paşa'nın maiyetine tayin edilmişlerdir.¹²⁰

Bu tarihlerde Bosna kalelerindeki askerî güç 25.000'den fazladır.¹²¹ Öte taraftan Başeski Şevkî Molla Mustafa'nın mecmuasında yer alan bilgilere göre Karadağ seferine Bosna'dan yaklaşık 7.000 kişilik bir kuvvetle çıkmıştır. Bunlardan 1.000'i Saraybosna'dan, 4.000'i eyaletin zeamet ve timarlı sipahilerinden, 2.000'i ise Silahdar Mehmed Paşa ile birlikte diğer bölgelerden gelmişlerdir.¹²² Sırp tarihçi Rastislav V. Petrović, bu hususla ilgili olarak eserinde oldukça farklı rakamlar zikretmiş, Silahdar Mehmed Paşa'nın maiyetinde 15.000, Nişli Mehmed Paşa'nın maiyetinde 12.000 ve diğer bölgelerden de 3.000 olmak üzere toplamda 30.000 kişilik bir kuvvetle Karadağ üzerine yüründüğünü belirtmiştir.¹²³ Buna karşın Osmanlı kaynaklarında ise Karadağ seferine katılan kuvvetlerin sayısına dair ancak kısmî sayılabilecek bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Mesela bir sicil kaydına göre sancakbeyleri ve alaybeylerinin yanı sıra Saraybosna'daki yeniçeri ağası 1.000 yeniçeri ile birlikte sefere katılacak, eyalet kapudanları da yeterli miktardaki silahlı kuvvetle bunlara destek verecektir.¹²⁴ Başka bir sicil kaydında da Mostar'dan 500 yeniçerinin el-Hâc Mustafa Ağa komutasında sefere katıldığı bilgisi yer almaktadır.¹²⁵ Öte taraftan Nişli Mehmed Paşa'nın maiyetinde de 2.000 Arnavut piyadenin bulunduğu yine kayıtlardan anlaşılmaktadır.¹²⁶

23 R.1182/6 Eylül 1768'de Silahdar Mehmed Paşa ve Nişli Mehmed Paşa komutasındaki söz konusu kuvvetler ayrı kollardan olmak üzere isyanın merkezine doğru saldırıya geçmişlerdir.¹²⁷

Küçük İstefan, sefer öncesinde kendisi için Nikşik Kalesi yakınlarındaki Ostrog (Strug) boğazında ahşaptan bir hisar inşa ettirmiştir. İki

¹²⁰ BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 166, s. 18/19 (Evâsıt-ı M.1182/28 Mayıs-6 Haziran 1768); BOA, *C.ZB*, nr. 90/4498 (27 Ca.1182/9 Ekim 1768).

¹²¹ BOA, *TS.MA.e*, nr. 659/33 (25 Za.1182/2 Nisan 1769). Osmanlı-Rus Savaşı dönemine (1768-1774) ait kayıtlar da bize Bosna kaleleri ve palankalarındaki yerli kulu mevcudunun 25.020 ila 25.468 arasında değiştiği bilgisini vermektedir. Bkz. BOA, *A.DVNS.MHM.d*, nr. 171, s. 78/247, 236/1049, 251/1114.

¹²² *Molla Mustafa'nın Mecmuası*, s. 80.

¹²³ Petrović, *a.g.e.*, s. 121.

¹²⁴ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 42/3 (19 Ra.1182/3 Ağustos 1768).

¹²⁵ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 5, s. 147/1, 148/1 (13 Ra.1182/28 Temmuz 1768).

¹²⁶ BOA, *C.AS*, nr. 1160/51650 (21 S.1182/7 Temmuz 1768).

¹²⁷ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 48/1 (25 R.1182/8 Eylül 1768).

büyük dağ arasında bir tarafı taştan büyük bir set, diğer tarafı Karadağ'a bitişik derin bir derbent olan bu hisardan kaynaklarda "ucube" olarak bahsedilmektedir.¹²⁸ Girişilen muharebede yarım saatten fazla direnemeyen Küçük İstefan bozguna uğramış ve firar etmekten başka çaresi kalmamıştır. Fethedilen hisarı ise yıkılmıştır. Firariler aynı gün altı saatlik mesafeye dek takip edilmiş, bazıları yakalanıp hemen idam edilmiştir. Küçük İstefan ile Vasilyos ise tüm aramalara rağmen ele geçirilememiştir.¹²⁹ Küçük İstefan, gece olduğunda Ozriniçi yakınlarındaki bir köye sığınmak zorunda kalmış ve bir süre kendi arkadaşlarından dahi gizlenmiştir. Zira edindiği duyular nedeniyle tebaasından bazı kişilerin kendisini ele vereceği endişesine kapılmıştır.¹³⁰ Diğer taraftan bölgede bulunan Biyelo Pavlik, Beşbuca, Koç ve Pir isyancıları da yine bu sefer sırasında perişan edilmiştir.¹³¹

Başeski Şevki Molla Mustafa, edindiği bilgilerden hareketle hisarın tek hamleyle fethedilmesinin ardından düşmanın kaçtığını, bu yüzden ancak bir miktar asinin ortadan kaldırılabildiğini ifade etmiştir. Ayrıca sefer sonrasında Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ve Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa arasında bir soğukluk oluştuğuna değinen Molla Mustafa, bu durumu "iki paşa, iki ser-asker yani iki pehlivan bir ipde olmadığı gibi anlar dahi olmaz" şeklinde bir benzetmeyle açıklamaya çalışmıştır.¹³²

Kazanılan bu önemli zafer sonrasında civar bölgelerden gelip aman dilemeye başlayan asiler, Küçük İstefan ile Vasilyos'un içlerinde bulunmadıklarını, geri dönmeleri durumunda valiye teslim edeceklerini aksi takdirde ise kendilerine verilecek cezaya razı olduklarını beyan etmişlerdir. Asiler ayrıca Podgoriçe, İşpuzi, Zabyak, Ülgün ve civardaki diğer bölgelerin ahalisine zarar vermeyip vergilerini düzenli bir şekilde ödemeyi de taahhüt etmişlerdir.¹³³ Asilerin taahhütleri üzerine her nahiyeden ihtiyaten kâğıtlar alınarak İskenderiye Sancakbeyi Mehmed Paşa'ya teslim edilmiştir. Bu arada 1.010 adet edna olarak ödeyegeldikleri cizyeleri de 490 zamlı 1.500 adet edna evraka çıkarılarak yeni bir nizama sokulmuştur. Bunlardan başka Karadağ

¹²⁸ Tülen 770, kadden 6, arzen 6,5 (bazı kaynaklara göre 2,5) zirâ boyutlarında.

¹²⁹ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 9, s. 48/1 (25 R.1182/8 Eylül 1768); *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 320-321.

¹³⁰ Petrović, *a.g.e.*, s. 122.

¹³¹ BOA, C.ZB, nr. 90/4498 (27 Ca.1182/9 Ekim 1768); BOA, TS.MA.e, nr. 726/19 (Evâsıt-ı C.1182/23 Ekim-1 Kasım 1768).

¹³² *Molla Mustafa'nın Mecmuası*, s. 80.

¹³³ BOA, C.ZB, nr. 90/4498 (27 Ca.1182/9 Ekim 1768).

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

civarındaki Çerçiçe, Beleşefçe,¹³⁴ Bosliçe ve Biyelo Pavlik nahiyeleri cizyelerini İşpuzi Kalesi askerlerine, Koç nahiyesi cizyesini Onogošta Kalesi askerlerine ve Pir nahiyesi cizyesini İskenderiye tarafına ödemeyi kabul ederek yeniden itaat altına girmişlerdir. Aksi hâlde ise 20.000 kuruşluk nezri¹³⁵ ödemeyi kabul etmişlerdir.¹³⁶

4 C.1182/16 Ekim 1768’de Nikşik sahrasına dönen Silahdar Mehmed Paşa komutasındaki Bosna gücü, zaferin ardından burada bir müddet dinlendikten sonra Travnik’e doğru hareket etmiştir. Mehmed Paşa, yola koyulmadan önce güzergâh üzerinde bulunan kazalara buyruldu göndererek asilerin mağlup edildiğini müjdelemiş, dönüş için ihtiyaç duyulan zahire ve komorların hazırlanmasını, yol, geçit ve köprülerin de gereği gibi tamir edilmesini emretmiştir.¹³⁷

Başeski Şevkî Molla Mustafa’nın eserinde aktardığına göre Boşnak kuvvetler gidip gelinceye kadar bu sefer sırasında büyük zorluklar ve zahmetler çekmişlerdir. Zira Karadağ bölgesi son derece sarp ve kayalıktır. Ayrıca buldukları coğrafyaya hâkim olan Karadağlıların sığınabilecekleri çok sayıda kaleleri bulunmaktadır. Karadağlıları tanımayanların ve hilelerini bilmeyenlerin onlarla mücadele edebilmeleri oldukça güçtür. Molla Mustafa, bu gibi nedenlerle bazı Boşnak askerlerin Karadağ bölgesine sefere gitmek yerine daha uzak mesafelerdeki savaşlara katılmayı yeğlediklerini dahi söylemektedir.¹³⁸

¹³⁴ Muhtemelen yukarıda bahsi geçen *Beşbuca*.

¹³⁵ Nezir; and, vaad veya adak anlamlarına gelirken, bir memleket halkının hükümetçe hoş görülmeyen hareketlerinin tekerrürü hâlinde tatbik olunan cezaya *Nezre kesmek/bağlamak*, bu münasebetle tahsil olunan paraya ise *Nezir akçası* denilirdi. bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt III, İstanbul 1983, s. 692. Osmanlı Devleti’nde *nezre kesme/bağlama*, XVII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kamu düzeninin sağlanması için benimsenmeye başlanan bir yöntemdir. Diğer taraftan XVIII. yüzyılın başlarından itibaren eşkıyalığın engellenmesi ve aşiretlerin iskân edilmesi gibi hususlar başta olmak üzere kamu düzenini sağlamak amacıyla yöneten ve yönetilen tarafından müracaat edilen bir akit veya bir müzakere vasıtası hâline gelmiştir. Bu hususta geniş bilgi için ayrıca bkz. Cemal Çetin, “Kamu Düzeninde Alternatif Bir Yöntem: Nezir”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 36, 2015, s. 291-292.

¹³⁶ BOA, *AE.SMST.III*, nr. 69/5093 (21 Ş.1182/31 Aralık 1768); nr. 235/18610 (17 Ş.1182/27 Aralık 1768).

¹³⁷ *Saraybosna Şer’iyye Sicili*, nr. 7, s. 72/1 (7 C.1172/19 Ekim 1768); *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 321.

¹³⁸ *Molla Mustafa’nın Mecmuası*, s. 80-81.

Tüm bu zorluklara rağmen başarılı geçen sefer neticesinde Küçük İstefan ve metropolidi Vasilyos'un mağlup edilip ahalinin yeniden vergiye bağlanmasındaki başarılarından ötürü Sultan III. Mustafa, Silahdar Mehmed Paşa ve Nişli Mehmed Paşa'ya birer hilat ve kılıç, maiyetlerinde hizmetleri geçen beylere de yirmi hilat göndermiştir.¹³⁹

Başeski Şevkî Molla Mustafa'nın mecmuasında, Karadağ seferi sırasında Bosna ordusunun çok az şehit verdiği ve birkaç kişinin de yaralandığı belirtilmiştir.¹⁴⁰ Saraybosna şer'iyye sicillerinde yer alan tereke kayıtlarından hareketle söz konusu şehitlerden tespit edilebilenler şu şekildedir; Saraybosna'nın Kalik el-Hâc Ali Mahallesi sakinlerinden el-Hâc Mehmed oğlu Sercerrahan-ı eyalet-i Bosna Seraser Ahmed Çelebi,¹⁴¹ Nalçacı el-Hâc Osman Mahallesi sakinlerinden Molla Yaşar oğlu Feyzullah Beşe¹⁴² ve Nejzâde Mahallesi sakinlerinden Osman Sipahi oğlu Salih Sipahi.¹⁴³

2.3. Karadağ Seferine Dair Şiirler

Gerek Karadağ seferi öncesinde gerekse seferden sonra Boşnakların ünlü şairlerinin bu sefere dair şiirler kaleme aldıkları görülmektedir. Burada sunulacak şiirlerden ilki, Boşnakların ünlü şairi Gürânizâde Derviş Mehmed Meylî Efendi'ye aittir. Meylî Efendi, Karadağ seferinden affına yönelik kaleme aldığı bu şiirini Silahdar Mehmed Paşa'ya sunmuştur. Mehmed Paşa, onun şiirini beğenmiş olacak ki talebini geri çevirmemiştir. Söz konusu şiir şu şekildedir:

*Gel ey hâme-i sûtûde-şiyem
Arsa-i nazma eyle vaz'-ı kadem*

*Çünkü elde bulundun ey hâme
Bu işi gel irişdir encâma*

*Arz-ı hâl-i fakîrî eyle rakam
Âşinâdır sana velîyyü'n-ni'am*

Bosna vâlisi ol vezîr-i dilir

¹³⁹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr. 166, s. 96-97/187; BOA, TS.MA.e, nr. 726/19 (Evâsıt-ı C.1182/23 Ekim-1 Kasım 1768).

¹⁴⁰ Molla Mustafa'nın Mecmuası, s. 80.

¹⁴¹ Saraybosna Şer'iyye Sicili, nr. 9, s. 49/1 (29 Ca.1182/11 Ekim 1768).

¹⁴² Saraybosna Şer'iyye Sicili, nr. 9, s. 53/1 (23 C.1182/4 Kasım 1768).

¹⁴³ Saraybosna Şer'iyye Sicili, nr. 14, s. 83/2 (22 Z.1186/16 Mart 1773).

Ya 'ni düstür-i müşterî-tedbîr

*Sıhr-ı sultan semiyî-i fahr-ı cihân
Kân-ı ihsân-ı âsaf-ı devrân*

*Yüz sürüb hâkipâ-yı izzetine
Südde-i devlet ü sa'adetine*

*Maksadımdan iderse istifsâr
Eyle bu gûne hâlimi ihbâr*

*Kulunuz Meylî fakîr ve za'îf
Vakt-i pîrî ile nizâr u nahif*

*Za'f-ı pîrî kavvâsını basmış
Okunu atmış kemânını yasmış*

*Lîk bir kayda düşmüş ol bîmâr
Vardır üstünde bir çürük tîmâr*

*Sancak ehli olan sipâh-ı gayûr
Sefere çünkü oldılar me'mûr*

*Ana da iktizâ ider gitmek
Lîk dermânı kalmamış bî-şekk*

*Ne rükûb ve nüzûle kudreti var
Ne sefer virmeğe liyâkati var*

*Sanma anı ki öZR-i lenk eyler
Gitse de nefis ile cenk eyler
Âlet-i harbî yok meger meselâ
Kavs-veş kad ile hidmetin duâ*

*Emr u fermânına itâ'ati var
Lîk lutfundan istiâneti var*

*Lutfunla afvını muzâf eyle
Bu seferden kulun mu'âf eyle*

*Zümre-i dâ'iyâna kıl mülhak
Ki elinden du'â gelür ancak*

Hemân ey âsaf-ı huçeste-hisâl

UĞUR KOCA

Anı afv eyleyüb du'âsını al

*Buyurub kaydı şerhine fermân
Eyle ol derd-mendine dermân*

*Hâk-ı dergâh-ı hazret-i Ceylî
Bende-i Derviş Mehmed Meylî.¹⁴⁴*

Gürânizâde Derviş Mehmed Meylî Efendi, Karadağ seferinde kazanılan zafer sonrasında bir de tarih düşürmüştür. Söz konusu tarih şu şekildedir:

*Fahr-i sultân-ı cihân hem-nâm-ı fahrü'l-mürselin
Kim odur el-hakk vezîrân-ı zemânun eşrefi*

*Darb-ı şemşîrile feth eyledi Karacatagı hep
Zâhir oldı vech-i pâkinden futuhât-ı hafî*

*İstefanın istiği bozuldı evvel hamleden
Hiç mukâbil ola mu şîrâne rübâhın safî*

*Olmadı tâb-ı âver-i yek hamle-i islâmiyân
'Asker-i menhûsı kaçdı kendi oldı muhteft*

*Meyliyâ der-bend-i Ostrog fethine târîh dedi
Kesdi 'ırkı kâfir seyf-ı du'â-yı Āsafî.¹⁴⁵*

Karadağ zaferini konu edinen diğer bir şiir ise Başeski Şevkî Molla Mustafa'nın mecmuasında yer alan fakat yazarı belli olmayan bir şiirdir. Söz konusu şiir şu şekildedir:

*Bi-hamdî'l-lâh sultânü'l-gazâmun
Cünûdı oldı fethiyle mu'anven*

*Tayanamadı Karatağ kal'ası oldı
Sükûh satveti oldı müberhen*

*Aniştesinden olup gazev-i evvel
Futuhât ile âlem oldular şen*

¹⁴⁴ *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 331-332.

¹⁴⁵ *Molla Mustafa'nın Mecmuası*, s. 83.

*Gürûh-ı bâğiya geldi emâneten
Yaban asmasın edüp habl kerden*

*Şikest oldı adüvvün cem'-i sehâr
Krallık iddi'âsı ile mutantan*

*Firâr edüp Ostrog'da edüp hiddet
Bina etmiş iken hısn hezârfen*

*Biti sındı olup her sihri bâtil
Yıkuldi gitdi evvel kal'asından*

*Kilisası hisâr-ı hedm olundu
Ne ma'bûd kaldı küffâra ne mümkün*

*Cevher-i harf târîh oldı fethine
Karacakûh sayd oldı boğazdan*

*Hâtîf nidâ edüp dedi târîhini beyne'l-guzât
Cümle kılıç ile cüz'i kat' oldı.¹⁴⁶*

3. Sefer Sonrasında Karadağ'da Yaşanan Gelişmeler ve Yeni İsyan

1768 yılındaki Karadağ isyanının bastırılmasının ardından yaklaşık bir sene sonra Ruslar Karadağlıları yeniden ayaklandırmaya ve böylelikle Osmanlı-Rus Savaşı'nın devam ettiği sırada Osmanlı güçlerini bölmeye çalışmışlardır. Ruslar bu doğrultuda tıpkı yukarıda bahsi geçen şövalye Belvardoğlu Mihail gibi bu kez de Yuriy Vladimiroviç Dolgorukov (1740-1830)¹⁴⁷ isimli bir generalini silah, cephane ve yüklü miktarda para ile Karadağ'a göndermiştir.

Orduğa ulaşan istihbaratlara göre Rusya'dan gönderilen Yuriy Vladimiroviç Dolgorukov, üç voyvoda ve yirmi kadar yandaşı ile birlikte

¹⁴⁶ Molla Mustafa'nın Mecmuası, s. 84.

¹⁴⁷ Osmanlı vesikalarında Doğurok (دوغورق ve دوغورق) şeklinde geçen ve literatürde Dolgoroki yahut Dolgoruki isimleriyle de zikredilen kişi, Rusya'nın asilzade ailelerinden biri olan Dolgorukovlar'dan (Dolgorukov=Uzunkollu) Knyaz Yuriy Vladimiroviç Dolgorukov/Юрiй Владимирович Долгоруков'dur. Mezkûr şahıs çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde asıl ismi ile anılacaktır. Bu hususa dikkatimi çeken ve Rusya literatüründeki bilgilere ulaşmamdaki zorluğuna en aza indiren Doktorant Eray AKÇAY'a teşekkür ederim.

Venedik'ten geçerek Papa ülkesine bağlı Ankona (Ancona) iskelesine gitmiştir. Burada tedarik ettiği silah ve cephaneleri Venedik'e bağlı Paştrovik (Pashtrovići) ahalisinin sefinesine yüklemiş ve 8 R.1183/11 Ağustos 1769'da Paştrovik yakınlarında karaya çıkmıştır.¹⁴⁸ Daha sonra Çerņiçe nahiyesindeki Gluhidol (Gluhi Do) köyüne giderek burada Karadağ ahalisiyle temaslarda bulunan Dolgorukov, peşine kattığı beş altı yüz kadar katır ile sefineye geri dönmüştür. Dolgorukov, yanında getirdiği silah, cephan ve paraları Karadağlılarla birlikte sefineden katırlara yükledikten sonra Gluhidol köyüne nakletmiştir. Buradan Çetine'ye geçen Dolgorukov, Karadağ asilerinin yanı sıra yaklaşık bir senedir bölgede gizlenmekte olan Küçük İstefan ve Vasilyos'un da hazır bulunduğu bir meydanda toplantı düzenlemiştir. Söz konusu toplantıda Moskova'dan gönderilen bir manifestoyu okuyan Dolgorukov, Karadağ'ın bundan sonra Dukalık olarak yönetilmesinin arzu edildiğini belirtmiştir. Ayrıca silah, cephan ve para yardımından kısa süre sonra Moskova'dan askerî yardımın da yola çıkacağını altını çizmiştir. Toplantı sonrasında isyan için aralarında anlaşma sağlayan Dolgorukov ve Küçük İstefan, bölgede yeni bir teşkilatlanmaya giderek bir kethüda, bir kâtip, üç kolonel (albay) ve üç alemdar tayin etmişlerdir. Silah, cephan ve paralar ahali arasında taksim edilmiş, elde kalan fazla mühimmat ise Çetine ve Çerņiçe'de bulunan kiliselere gizlenmiştir. Diğer taraftan Dolgorukov, bölgede sığınabilmek için de kendisine müstahkem bir bina yaptırmıştır.¹⁴⁹ Durumu haber alan Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa, derhâl Travnik'te bir istişare toplantısı düzenleyerek eyalet seçkinlerini, ulemayı ve kapudanları Bosna Divanına davet etmiştir (15 Ca.1183/16 Eylül 1769).¹⁵⁰

Silahdar Mehmed Paşa'nın daha sonra ordugâha gönderdiği mektubunda bildirdiğine göre Kotor'daki Zadra (Zadar) generali ile iletişime geçerek Rus general için silah ve cephan taşıyan sefinelerin hangi devlet tarafından gönderildiğine dair bilgi edinmeye çalışmıştır. Zadra generali, bunların Venedik sefinesi olmadığını fakat talep edildiği takdirde korsan addedilerek derhâl ele geçirilebileceğini belirtmiştir. Zadra generali ayrıca eğer iki devlet arasına nifak sokmak için söz konusu sefinelerin Venedik tarafından gönderildiğini iddia edenler olur ise bu sözlere itibar edilmemesine

¹⁴⁸ Dubrovnik knezleri ve beylerinden edinilen istihbaratlarda da Venedik topraklarında bulunan ve Karadağ'a yakın bir konumda bulunan Zatice ve Korfa adalarına Rus bayraklı üç kalyonun geldiği bilgisi edinilmişti. Bkz. BOA, *TS.MA.e*, nr. 1153/20 (12 Z.1183/8 Nisan 1770).

¹⁴⁹ BOA, *TS.MA.e*, nr. 552/15 (9 Ca.1183/10 Eylül 1769); nr. 813/67 (25 Za.1183/22 Mart 1770); BOA, *HAT*, nr. 7/260 (20 Ş.1183/19 Aralık 1769).

¹⁵⁰ *Saraybosna Şer'iyye Sicili*, nr. 11, s. 30/1; *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 328.

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

ve Venedik'in Osmanlı Devleti ile olan barışa riayet ettiğine de dikkati çekmiştir. Silahdar Mehmed Paşa yine aynı mektubunda, Rus general Dolgorukov'un ele geçirilmesine yönelik kendisine bir emir verilmesi hâlinde mîrî piyade tahririne ihtiyaç duyulacağını ifade etmiştir. Zira mühimmat, zahire ve asker bakımından külliyetli tedarikleri bulunan Avusturya ve Venedik, her ne kadar antlaşma şartlarına riayet etseler de bunlara karşı tedbirli olunması gerektiğinden Bosna kalelerindeki askerlerin Karadağ'a sevk edilmesini Mehmed Paşa uygun bulmamıştır. Diğer taraftan geçen sene Karadağ seferine, bu sene ise Rusya seferine eyaletten çok sayıda asker sevk edildiğine dikkat çeken Mehmed Paşa, eyaletteki bir kesim ahalinin ise kalelerin tamiratıyla meşgul olduklarından ailelerini emniyetsiz bir şekilde geride bırakıp Karadağ'a gitmek istemediklerini dile getirmiştir. Mehmed Paşa, eyaletteki keyfiyeti bu şekilde izah etmeye çalışmış ve Karadağ asilerinin tenkili için mîrî piyade tahririne ihtiyaç duyulduğunu ordu merkezine iletmiştir.¹⁵¹ Ancak Sadrazam İvazzâde Halil Paşa, gönderdiği cevapta Karadağ'da zuhur eden bu gibi sorunlarla eskiden beri Bosna valilerinin ilgilendiğinin ve bu hususlarda karar yetkisine sahip olduklarının altını çizmiştir. Halil Paşa ayrıca, selefi Moldovancı Ali Paşa'nın bu isyanla ilgili gereken talimatları daha önceden kendilerine bildirdiğinden haberleşmeyle vakit kaybedilmeyerek Bosna ve İskenderiye'den asker tertip edilmesini, Karadağ asileri ile Moskova'dan gönderilen generalin ele geçirilmesini ve inşa ettirdiği binanın da yıkılmasını emretmiştir.¹⁵²

Sadrazam İvazzâde Halil Paşa, aynı hususla ilgili olarak İskenderiye Sancakbeyi Mehmed Paşa'ya gönderdiği diğer bir mektubunda ise Rusya seferine çağırılmadığı hâlde İskenderiye kuvvetleri ile asilerin üzerlerine varılmadığı, yol ve geçitlerde de gereken önlemlerin alınmadığından işin bu derecelere kadar büyüdüğünü belirtmiştir. Zira söz konusu bölgenin güvenliğinden İskenderiye Sancakbeyi Mehmed Paşa sorumludur. Mehmed Paşa, bir defaya mahsus olmak üzere affedilirken İskenderiye tarafında başka bir hadise daha zuhur etmesi hâlinde bu kez cezadan kurtulamayacağına dair de kendisine gözdağı verilmiştir. Bu noktadan hareketle Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa'nın kendisine ne görev verirse tereddüt etmeyip İskenderiye kuvvetleri ve kapı halkı ile birlikte Karadağ'a hareket ederek asilerin hakkından gelinmesini kesin bir dille ifade etmiştir.¹⁵³

¹⁵¹ BOA, *HAT*, nr. 8/295 (15 Ş.1183/14 Aralık 1769).

¹⁵² BOA, *HAT*, nr. 7/260 (20 Ş.1183/19 Aralık 1769).

¹⁵³ BOA, *HAT*, nr. 151/6370 (1183/1769).

O tarihlerde cephede daha büyük sorunlarla meşgul olan Sadrazam İvazzâde Halil Paşa, görüldüğü üzere Karadağ'daki bu yeni isyandan İskenderiye Sancakbeyi Mehmed Paşa'yı sorumlu tutmuş ve Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ile isyanın bastırılmasına memur etmiştir. Ancak söz konusu döneme tesadüf eden Osmanlı kaynakları üzerinde yapılan tetkiklerde Karadağ'daki durumun akıbetiyle ilgili bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Diğer taraftan Başeski Şevkî Molla Mustafa'nın mecmuasında Silahdar Mehmed Paşa'nın eyaletteki sipahileri Nikşik muhafazasına tayin ettiği bilgisi yer almaktadır. Nikşik ahali mahsullerinin telef olacağı endişesiyle bu durumdan hiç hoşlanmamış, Mehmed Paşa'ya çok defa yalvarmıştır. Ahaliyi dinlemeyen Mehmed Paşa ise Bosna Alaybeyi Babooğlu Ömer Bey¹⁵⁴ ve sipahileri Glasinçe'de (Glasinac) toplayarak Nikşik ve ilerisine göndermiştir (20 M.1184/16 Mayıs 1770).¹⁵⁵ Anlaşılan o ki bir sefer düzenlenmiş ve eyalet sipahileri Nikşik civarına sevk edilmiştir. Ancak söz konusu mecmuanın ilerleyen kısımlarda ne Küçük İstefan ne Dolgorukov ne de bu seferin akıbetine dair bir teferruat bulunmaktadır.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Küçük İstefan'ın III. Petro iddiasından dolayı II. Katerina'yı oldukça telaşlandırdığını, bu yüzden Katerina'nın Küçük İstefan'ı ele geçirebilmek için Yuriy Vladimiroviç Dolgorukov'u gizlice Karadağ'a gönderdiğini söylemektedir. Dolgorukov, bir şekilde Küçük İstefan'ı elde ettiyse de halkın müdafaa ve himayesiyle Küçük İstefan kendisini bu durumdan da kurtarabilmiştir. Uzunçarşılı ayrıca, Küçük İstefan'ın Osmanlı-Rus Savaşı süresince Karadağ'da ıslahat yaparak herhangi bir isyan girişiminde bulunmadığından Osmanlı hükûmetini meşgul etmediğini belirtmiştir.¹⁵⁶ Mustafa İmamović'e göre Ruslar, sahte Çar Küçük İstefan olayını araştırmak ve Karadağlıları ayaklandırmak için Yuriy Vladimiroviç Dolgorukov'u Karadağ'a göndermişlerdir. Dolgorukov, Küçük İstefan'ı uzaklaştıramadığı gibi Karadağlıları da ayaklandıramamıştır. Fakat onun Karadağ'da ortaya çıkışı civardaki sancaklarda endişeye yol açtığından Bosna'da çeşitli güvenlik önlemleri alınmıştır.¹⁵⁷ Barbara Jelavich, Karadağ'daki gelişmeleri yakından takip eden II. Katerina'nın 1769'da Yuriy Vladimiroviç Dolgorukov'u elçi olarak Karadağ'a gönderdiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Dolgorukov, kendini III. Petro olarak tanıtan Küçük İstefan'ın bir sahtekâr olduğunu anlamasına rağmen onu tahtından indirmeye

¹⁵⁴ Ömer Bey, Nikşik'te iken azledilmiş ve Bosna Alaybeyliğine Cafer Bey tayin edilmiştir. Bkz. *Molla Mustafa'nın Mecmuası*, s. 94.

¹⁵⁵ *Molla Mustafa'nın Mecmuası*, s. 90.

¹⁵⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, Cilt V, s. 388.

¹⁵⁷ İmamović, *a.g.e.*, s. 400.

kalkışmamış, tam tersine yanında getirdiği savaş mühimmatı ve parayı Küçük İstefan'a teslim etmiştir. Jelavich ayrıca, Küçük İstefan'ın 1773'de Osmanlı merkezî iktidarı tarafından istihdam edilen bir Yunanlı tarafından zehirlendiğini söylemektedir.¹⁵⁸ Rastislav V. Petrović ise Küçük İstefan'ın 22 Eylül 1773'de Yunan hizmetkârı İstanko Klazomunja (Paljikarda) tarafından başı kesilmek suretiyle uykusunda öldürüldüğünü söylemektedir. Küçük İstefan'ın kesik başını yanına alarak İskenderiye Sancakbeyi Buşatlı Mehmet Paşa'ya götürün İstanko, Paşa'dan bu hizmeti karşılığında kendisine vaad ettiği ödülünü almıştır.¹⁵⁹ Diğer taraftan Muvakkit Salih Sıdkı Hacı Hüseyinzade'nin Sırp tarihlerinden aktardığına göre de Küçük İstefan, İskenderiye Sancakbeyi Buşatlı Mehmet Paşa'nın teşvikiyle Rağrak (?) İstanko¹⁶⁰ isimli bir şahıs tarafından 1188/1774-1775'de katledilmiştir. Rağrak İstanko bu sayede Buşatlı Mehmet Paşa tarafından gümüşlü tokalarla ödüllendirilmiştir.¹⁶¹

Karadağlılar, XVIII. yüzyılda isyan için her fırsatı ve yardımı değerlendirmişlerdir. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin gücünün azalmasının da etkisiyle ortaya çıkan yeni ayaklanmalar Karadağlıları giderek bağımsızlığa götürmüştür.¹⁶²

Sonuç

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın arifesinde Küçük İstefan liderliğinde Karadağ'da büyük bir isyan çıkmıştır. Karadağlılara kendisini Rus çarı III. Petro olarak tanıtan Küçük İstefan, krallık iddiasında bulunmuş ve bu iddiasını meşrulaştırmak için de eski İpek patriği Vasilyos'un desteğini almıştır.

Bu çalışmada ortaya konulan sonuçlardan biri Küçük İstefan'ın tam olarak nereden ve kim tarafından gönderildiğinin Osmanlı hükûmetince öğrenilemediğidir. Zira bu isyana dair Bosna ve Rumeli valiliklerine

¹⁵⁸ Jelavich, *a.g.e.*, s. 95.

¹⁵⁹ Petrović, *a.g.e.*, s. 280-281.

¹⁶⁰ Bu eserin Boşnakça'ya çevirilen nüshasında Küçük İstefan'ın bir Yunan tarafından öldürüldüğü belirtilmiştir. bkz. Muvekkit Salih Sıdkı Hadžihuseinović, *Povijest Bosne*, I, (haz.) Abdulah Polimac, Lamija Hadžiosmanović, Fehim Nametak, Salih Trako, Sarajevo 1998, s. 545.

¹⁶¹ *Tarih-i Bosna ve Hersek*, s. 321-322.

¹⁶² Moaçanın, *a.g.m.*, s. 385.

gönderilen fermanlarda Küçük İstefan'dan bilhassa “*şahs-ı mechû'l-ül-hâl*” olarak bahsedilmiş, diğer kayıtlarda ise nereden veya kim tarafından bölgeye gönderildiğine değinilmemiştir.

Küçük İstefan, faaliyetlerine Venedik hududunda başlamış ancak burada tutunamayıp Karadağ mıntikasına geçiş yapmıştır. Karadağ'da dağınık hâlde bulunan ve aralarında düşmanlık olan birçok kabileyi “*Karadağ Krallığı*” fikri etrafında birleştirmeyi başarmıştır. Böylelikle gün geçtikçe nüfuzu daha da artan Küçük İstefan, Karadağlıları kışkırtarak Müslümanlara saldırılarda bulunmalarına yönelik teşvikte bulunmuştur. Bu bakımdan onu, ikna kabiliyeti çok yüksek bir şahıs olarak tanımlamak yanlış olmamalıdır.

Öte taraftan ulaşılan diğer bir önemli sonuç da İskenderiye sancakbeyinin yetki alanında bulunan Karadağ mıntikasının söz konusu dönemde asilerin rahatça kol gezebildiği ve hatta hisar inşa ederek krallık iddia edebildiği kadar kontrolsüz bırakıldığıdır.

Karadağ isyanının bastırılması görevi Bosna Valisi Silahdar Mehmed Paşa ve Rumeli Valisi Nişli Mehmed Paşa'ya havale edilmiştir. Lojistik hazırlıkların tamamlanmasının ardından Bosna ve Rumeli valilerinin maiyetindeki kuvvetler 23 R.1182/6 Eylül 1768'de asiler üzerine harekete geçmişlerdir. Saldırı karşısında yarım saat kadar ancak direnebildiği anlaşılan Küçük İstefan ve destekçisi Vasilyos firar etmek zorunda kalmışlardır. Başarılı geçen bu sefer Silahdar Mehmed Paşa'nın ilerleyen yıllarda Sadarete getirilmesinde rol oynayacağından bürokratik kariyeri için de oldukça önem arz etmiştir.

Ünlü şair Gürânizâde Derviş Mehmed Meylî Efendi başta olmak üzere bazı Boşnak şairler bu sefere dair şiirler kaleme almışlardır. Karadağ seferi hakkında dikkat çekici bilgiler içeren bu şiirler, sefer sırasında elde edilen başarıların halk ve asker arasında yarattığı coşkuyu göstermektedir.

Karadağlı asiler yenilgiye uğratılıp itaat altına alınmış gibi görünseler de askerî kuvvetlerin ve siyasi otoritenin geri çekilmesinin ardından ertesi yıl Rusya'nın yardım ve teşvikiyle yeniden isyana kalkışmışlardır. Zira Çariçe II. Katerina, Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesinin ardından Yuriy Vladimiroviç Dolgorukov isimli generalini iki sefine dolusu silah, askerî mühimmat ve yüklü miktarda para ile birlikte Karadağ'a göndermiştir. Böylelikle savaşın sürdüğü dönemde Osmanlı Devleti'nin batısındaki askerî kuvvetleri bu isyanla meşgul etmek istemiştir. Her ne kadar Küçük İstefan,

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

Çar III. Petro olduğunu iddia etmişse de Dolgorukov onunla işbirliği yapmış, Karadağ'ın “*Dukalık*” olarak teşkilatlanması için asilere telkinlerde bulunmuştur. Bunun üzerine Karadağ bölgesine askerî kuvvetler sevk edilmiştir. Fakat bu ikinci seferin akıbeti hakkında kaynaklarda bir malumat bulunmadığı görülmüştür.

Netice itibarıyla Küçük İstefan, Karadağ üzerine yapılan bu seferlerde ele geçirilememiştir. Ancak Karadağ Krallığı veya Dukalığı fikrini hayata geçiremeden birkaç yıl sonra İskenderiye Sancakbeyi Buşatlı Mehmet Paşa'nın teşvikiyle öldürülmüştür.

KAYNAKÇA

1. Arşiv ve Kütüphane Kaynakları

1.1. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (BOA)

1.1.1. Ali Emîrî (AE.)

Abdülhamid I (*AE.SABH.I*), nr. 241/16076, 362/25246.

Mustafa III (*AE.SMST.III*), nr. 69/5093, 235/18610.

Osman III (*AE.SOSM.III*), nr. 89/6857, 96/7356.

1.1.2. Bâb-ı Âsafî (A.)

Dîvân-ı Hümâyun Kalemî (*A.DVN*), nr. 2179/46.

Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri (*A.DVNS.MHM.d*), nr. 115, 159, 166, 171, 181.

Dîvân-ı Hümâyun Sicilleri Tahvil (Nişan) Defterleri (*A.DVNS.NŞT.d*), nr. 2, 16.

Ruus Kalemî Defterleri (*A.RSK.d*) nr. 1578, 1590.

1.1.3. Cevdet (C.)

Askeriye (C.AS), nr. 909/39233, 1160/51650.

Dâhiliye (C.DH), nr. 243/12121, 286/14266, 319/15939.

Zabtiye (C.ZB), nr. 90/4498.

1.1.4. Hatt-ı Hümâyun (HAT)

Hatt-ı Hümâyun (HAT), nr. 7/260, 8/295, 151/6370.

1.1.5. Topkapı Sarayı (TS.)

Müze Arşivi Defterleri (TS.MA.d), nr. 2859, 3056, 7955, 6077.

Müze Arşivi Evrakı (TS.MA.e), nr. 112/15, 330/4_1, 552/15, 659/33, 726/19, 813/67, 1153/20.

1.2. Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi (GHB-Gazi Husrev-Begova Biblioteka)

MUVAKKİT SALİH SIDKI HACI HÜSEYİNZADE, *Tarih-i Bosna ve Hersek*, Cilt II, (İstinsah eden: Muhammed Enveri Kadiç), Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi (Saraybosna), nr. R-7552.

Saraybosna Şer'iyeye Sicilleri, nr. 5, 7, 8, 9, 11, 12, 14.

2. Kaynak Eserler, Araştırma ve İncelemeler, Dijital Kaynaklar

AHMED VÂSİF EFENDİ, *Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr'ı 1166-1188/1752-1774*, (haz.) Nevzat Sağlam, Ankara 2020.

_____, *Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâikü'l-ahbâr 1774-1779 (H.1188-1193)*, (haz.) Mücteba İlgürel, Ankara 2014.

BAŞAGİÇ, Safvet Beg, *Bosna-Hersek Tarihi (1463-1850)*, (çev.) Saffet Atalay, İstanbul 2015.

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

BAŞESKİ ŞEVKÎ MOLLA MUSTAFA, *XVIII. Yüzyıl Günlük Hayatına Dair Saraybosnalı Molla Mustafa'nın Mecmuası*, (haz.) Kerima Filan, Saraybosna 2011.

CASTELLAN, Georges, *Balkanların Tarihi*, (çev.) Ayşegül Yaraman-Başbuğu, İstanbul 1993.

ÇETİN, Cemal, “Kamu Düzeninde Alternatif Bir Yöntem: Nezir”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt VIII, Sayı 36, 2015, ss. 287-310.

DARKOT, Besim, “Karadağ”, *İA*, Cilt VI, İstanbul 1977, ss. 221-230.

GÖLEN, Zafer, “1862 Karadağ Askerî Harekâtı ve Sonuçları”, *Belleten*, Cilt LXXV, Sayı 273, Ankara 2011, ss. 503-544.

_____, “Karadağ Devleti'nin Doğuşu: Osmanlı-Karadağ Sınır Tespiti (1858-60)”, *Belleten*, Cilt LXXVIII, Sayı 282, Ankara 2014, ss. 659-698.

HADŽIHUSEİNOVIĆ, Muvekkit Salih Sıdkı, *Povijest Bosne*, I, (haz.) Abdulah Polimac, Lamija Hadžiosmanović, Fehim Nametak, Salih Trako, Sarajevo 1998.

İMAMOVIĆ, Mustafa, *Boşnakların Tarihi*, (çev.) Hüseyin Gül, Cenita Özgüner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2018.

İNALCIK, Halil, “Osmanlılar'da Cizye”, *DİA*, Cilt VIII, İstanbul 1993, ss. 45-48.

JELAVIČH, Barbara, *Balkan Tarihi, 18. ve 19. Yüzyıllar*, Cilt I, (çev.) İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, İstanbul 2013.

KALLEK, Cengiz, “Okka”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, ss. 338-339.

_____, “Şinik”, *DİA*, XXXIX, İstanbul 2010, ss. 169-170.

KARATAY, Osman, “Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ”, *Balkanlar El Kitabı*, Cilt I: Tarih, (ed.) Bilgehan A. Gökdağ-Osman Karatay, Ankara 2017, ss. 355-363.

UĞUR KOCA

KOCA, Uğur, *İki Savaş Arasında Osmanlı İdaresinde Bosna Eyaleti (1739-1768)*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ömer İşbilir, İstanbul 2023.

MEHMED HÂKİM EFENDİ, *Hâkim Efendi Tarihi*, Cilt II, (haz.) Tahir Güngör, İstanbul 2019.

MEMİĆ, Mustafa, *Karadağ Boşnak (Müslüman) Tarihi*, (çev.) Saffet Atalay, Kastaş Yayınları, İstanbul 2016.

MOAČANIN, Nenad, “Karadağ”, *DIA*, Cilt XXIV, İstanbul 2001, ss. 384-385.

Osmanlı Sadrazamları Hadikatü'l-vüzerâ ve Zeylleri, (haz.) Mehmet Arslan, İstanbul 2013.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt III, İstanbul 1983.

PETROVIĆ, Rastislav V., *Šćepan Mali, Zagonetka İstorije*, Belgrad 1992.

RÂŞİD MEHMED EFENDİ, ÇELEBİZÂDE İSMAİL ÂSİM EFENDİ, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Cilt II, (haz.) Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2013.

SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, İstanbul 2015.

SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, Cilt IV, (haz.) Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996.

ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ, *Mür'i't-tevârih*, Cilt II A, (haz.) M. Münir Aktepe, İstanbul 1978.

ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011.

URHAN, Vahit Cemil, “Karadağ’da Osmanlı Hâkimiyetinin Zayıflaması (17. ve 18. Yüzyıllar)”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt IV, Sayı 2, 2015, ss. 113-135.

BOSNA VALİSİ SİLAHDAR MEHMED PAŞA VE 1768-1769 KARADAĞ İSYANI

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V-VI, Ankara 1995.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32602>, (06.11.2023).